Вищий навчальний заклад
«НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ»

Факультет економіки та інформаційних технологій

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)
спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

на тему
«БАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ»

Здобувача вищої освіти денної форми навчання

_____ Хріненко Назар Сергійоич
(підпис) *(прізвище, ім'я, по батькові)*

Науковий керівник
кандидат економічних наук, доцент
(вчений ступінь, наукове звання (доцент, професор)

_____ Костюк Валентин Романович
(підпис) *(прізвище, ім'я, по батькові)*

Завідувач кафедри фінансів, обліку та фундаментальних економічних дисциплін
кандидат економічних наук, доцент
(вчений ступінь (к.е.н., д.е.н.), наукове звання

_____ Сугак Тетяна Михайлівна
(підпис) *(прізвище, ім'я, по батькові)*

Київ – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП……..…. - 4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ КЛІЄНТІВ СЕРЕДНЬОГО ТА МАЛОГО БІЗНЕСУ……... - 8
1.1. Характеристика підприємств середнього та малого бізнесу - 8
1.2. Сутність та класифікація банківського кредитування клієнтів середнього та малого бізнесу……. - 18
1.3. Економіко-правові засади організації кредитування клієнтів малого та середнього бізнесу…….. - 29
Висновки до розділу 1…… - 33
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ СЕРЕДНЬОГО ТА МАЛОГО БІЗНЕСУ….. - 35
2.1. Тенденції розвитку банківського кредитування підприємств малого та середнього бізнесу в Україні у кризовий та після кризовий періоди……. - 35
2.2. Аналіз ефективності кредитування підприємств малого та середнього бізнесу в АТ «УкрСиббанк»…….. - 45
2.3. Організаційно-методичне та інформаційне забезпечення розвитку кредитування підприємств малого та середнього бізнесу в АТ «УкрСиббанк»…….. - 54
2.4. Методи оцінки кредитоспроможності підприємств малого та середнього бізнесу в АТ «УкрСиббанк»…….. - 60
Висновки до розділу 2…… - 68
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В КОМЕРЦІЙНИХ БАНКАХ УКРАЇНИ…….. - 70
3.1. Перспективи розвитку банківського кредитування клієнтів середнього та малого бізнесу в Україні…… - 71
3.2. Організаційно-функціональні методи підвищення ефективності кредитування…… - 75
Висновки до розділу 3…… - 80
ВИСНОВКИ…… - 81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……... - 87
ДОДАТКИ…… - 91

ВСТУП

Актуальність теми. Подальший розвиток національної економіки як на макро-, так і на мікрорівні пов'язані з підвищенням життєдіяльності такого сектору як малий та середній бізнес. Тому, в сучасних умовах, дедалі актуальнішими стають питання поліпшення та розвитку цього ледве помітного, але дуже вагомого чинника стабільності й розвитку нашої країни.

Ефективна діяльність підприємств малого бізнесу, забезпечення стабільного зростання, підвищення рентабельності і конкурентоспроможності в умовах ринкової економіки значною мірою визначається обсягом кредитування в цей сектор, що є одним з важливих чинників, що підтримують та розвивають бізнес. У зв'язку з цим важливу роль відіграє розробка ефективної системи кредитування.

Кредит, що його потребують на сьогоднішній день багато малих підприємств та фірм є однією з складових частин загальної стратегії і темпів розвитку. Такий кредит спрямований на підтримку діяльності, надає «друге дихання» бізнесові.

В складних економічних умовах, що виникли на даному етапі розвитку української економіки, обставини об`єктивно змушують підприємства підвищувати ефективність виробництва, конкурентоспроможність продукції і послуг. Це можливо лише за умови наявності у розпорядженні господарюючого суб`єкта достатньої кількості фінансових ресурсів. Проте далеко не кожне підприємство має у своєму розпорядженні достатню кількість коштів, необхідних для практичного втілення в життя того чи іншого проекту. У зв`язку з цим постає питання залучення додаткових коштів, в тому числі кредитних ресурсів.

В Україні малий та середній бізнес (МСБ) знаходиться на стадії становлення і потребує грошових коштів для подальшого розвитку. На сьогоднішньому етапі саме банківський кредит розглядається як основне джерело забезпечення фінансовими ресурсами поточної господарської діяльності малих і середніх підприємств (МСП). Але ніша кредитування МСБ в Україні недостатньо заповнена, особливо проблема загострилася з настанням фінансової кризи. Внаслідок цього набуває необхідність вирішення питання визначення перспектив розвитку банківського кредитування МСБ в Україні.

В таких умовах особливої актуальності набирає питання кредитування суб’єктів малого та середнього бізнесу.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Різні аспекти банківського кредитування малого і середнього бізнесу постійно перебувають у полі зору вітчизняної економічної науки. Істотний внесок у розробку теоретичних і практичних аспектів позначених проблем внесли В. Балюк, А. Білоус, А. Васюренко, В. Вовк, А. Вовчак, М. Крупко, А. Мороз, С. Реверчук, С. Савлук, О. Хмеленко, Я. Чайковський, Н. Шелудько та ін.

Питання створення умов розвитку малого та середнього підприємництва розглядаються у наукових працях українських учених-економістів, зокрема Л. Безчасного, В. Бородюка, З. Варналій, В. Гейця, В. Голікова, А. Гриценка, М. Долішнього, П. Єщенка, І. Лукінова, С. Мочерного, Ю. Ніколенка, В. Новікова, Ю. Палкіна, Ю. Пахомова, В. Рибалкіна, В. Савчука, В. Степаненка, О. Турчинова, А. Чухна та інших.

Метою кваліфікаційної роботи є вивчення банківського кредитування малого і середнього бізнесу.

Виходячи з наведеної мети були поставлені наступні **задачі:**

– визначити характеристику та роль малого бізнесу в ринковій економіці;

– дослідити сутність та класифікацію банківських послуг, що надаються малому і середньому бізнесу;

– розглянути економіко-правові засади кредитування малого і середнього бізнесу;

– проаналізувати стан банківського кредитування малого і середнього бізнесу на прикладі банку «УкрСиббанк»;

– запропонувати шляхи підвищення ефективності кредитування підприємств малого та середнього бізнесу в комерційних банках України.

Методами досліджень, що використані у процесі виконання дипломної роботи є загальнонаукові методи аналізу і синтезу, порівняння, економіко-статистичні методи збору та обробки інформації.

Об’єктом дослідження є процес банківського кредитування підприємств середнього та малого бізнесу.

Предметом кваліфікаційної роботи є теоретичні та практичні засади банківського кредитування підприємств малого та середнього бізнесу на прикладі банку «УкрСиббанк».

Методологічною основою написання роботи стали законодавчі та нормативні документи чинного законодавства України, зокрема закони України: «Про підприємства в Україні», «Про споживчу кооперацію України»,

«Про банки і банківську діяльність», «Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків», та інші нормативно-правові акти.

Методи дослідження: історичний метод, дедукція, індукція, спостереження, узагальнення, порівняння.

Елементи наукової новизни одержаних результатів полягають в комплексному дослідженні порядку банківського кредитування підприємств середнього та малого бізнесу на прикладі банку «УкрСиббанк».

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Обсяг роботи становить 90 сторінок друкованого тексту, складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел - 51. Робота містить 19 таблиць, 16 рисунків.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ КЛІЄНТІВ СЕРЕДНЬОГО ТА МАЛОГО БІЗНЕСУ

1.1. Характеристика підприємств середнього та малого бізнесу

Відповідно до масштабів діяльності підприємництво поділяють на мале, середнє та велике. Класифікація за масштабом діяльності має винятково важливе значення, тому що дає можливість виявити й проаналізувати сильні та слабкі сторони кожного з перелічених суб'єктів, визначити оптимальні варіанти їхнього співвідношення та взаємодії і на цій підставі дати відповідні рекомендації.

Світовий досвід господарювання свідчить, що мале, середнє та велике підприємництво доповнюють одне одного. Найважливішою складовою ринкової економіки має бути існування та взаємодія багатьох великих, середніх і малих підприємств, їх оптимальне співвідношення.

Треба зазначити, що ключовим елементом зовнішнього середовища малого підприємництва є великий бізнес. Роль великого підприємництва визначається двома обставинами.

По-перше, його провідною роллю в ринковій системі. Так, один із відомих американських вчених у галузі управління та економіки А. Чандлер зазначає, що «...центром економічного зростання, починаючи з останньої чверті XIX сторіччя і по сьогоднішній день, у всіх провідних країнах світу були і залишаються капітало- та науковомісткі галузі, такі як нафтова, хімічна промисловість, металургія, автомобілебудування, електротехніка. У цих галузях економічний розвиток визначає відносно невелика кількість компаній. Саме великий бізнес зробив Німеччину найбільшою промисловою державою першої половини XX ст., США – найбільш розвиненою країною 20-60-х років, Японію – лідером останніх десятиліть» [5, с. 116].

По-друге, великий бізнес має величезний потенціал підтримки малих фірм, який реалізується через широкий спектр форм господарської інтеграції. І справа тут не в «бажанні» керівників великих підприємств допомогти суб'єктам малого підприємництва, а в об'єктивних закономірностях великого сучасного виробництва, що вимагає стійкої та ефективної системи коопераційних зв'язків. Про це свідчить і світовий досвід. Зокрема, відомі російські вчені-економісти зазначають, що «...економіка західних країн

базується на двох засадах – на великих організаційно-господарських структурах, з одного боку, та малому бізнесі, – з іншого. Перша надає їй стабільності й керованості, відкриває шлях до великомасштабної реалізації науково-технічних новацій; друга створює конкурентне середовище, забезпечує виробництву гнучкість та індивідуалізацію».

Об'єктивна необхідність розвитку малого бізнесу зумовлена також змінами, що відбуваються у великому виробництві на сучасному етапі. У західній літературі, зокрема, підкреслюється, що в зовнішньому середовищі великого виробництва спостерігається, по-перше, загострення конкуренції в глобальному масштабі внаслідок розвитку транспорту, інформатики та засобів комунікацій; по-друге, підвищення ступеня невизначеності зовнішнього середовища внаслідок істотного сповільнення темпів зростання у всіх індустріально розвинених країнах; по-третє, посилення тенденції до фрагментації ринків через диференціацію споживчого попиту.

Зазначається, що зовнішні зміни, які відбуваються, не змогли не викликати відповідної реакції корпорацій, котрі пристосовуються до нових умов, і що глобалізація конкуренції веде до зростання їхньої спеціалізації, тоді як невизначеність та фрагментація ринків змушують компанії посилювати гнучкість господарювання й інтенсифікувати пошук нових шляхів диференціації продукції та послуг, що виробляються [16, с. 83].

Таким чином, явно виникає суперечність між тенденцією до спеціалізації, що передбачає концентрацію однакового виробництва, та посиленням диференціації, тобто розширенням спектру виробництва товарів. Формою розв'язання зазначеної суперечності стає гнучке (диференційоване) масове виробництво. Про це свідчить розвиток великих господарських структур за останні два десятиліття.

Аналіз економічної природи малого підприємництва визначається двома обставинами: по-перше, воно об'єктивно існує і розвивається як певна цілісність, сектор економіки (національного, регіонального, місцевого рівнів); по-друге, воно є особливим типом підприємницької діяльності.

Підхід до малого бізнесу як сектору економіки засновано на виявленні єдності двох сторін суспільного виробництва; соціально-економічної та організаційно-технічної.

Перша сторона – це виробничі відносини, які утворюють суспільну форму виробництва.

Друга сторона – це продуктивні сили, тобто сукупність матеріально-

речових елементів виробництва, робочої сили та форм організації виробництва.

У контексті аналізу економічної суті малого бізнесу виключно важливо мати на увазі, що саме форми організації виробництва є об'єктивною основою утворення підприємств різних розмірів.

Структура економіки (галузі) за розміром передбачає співіснування підприємств різних розмірів, у тому числі й малих, які утворюють відповідну групу. Цю сукупність виробничого осередку, невеликого за масштабом, характеризує поняття «дрібне виробництво». Суспільною формою малої виробничої одиниці в умовах ринкової економіки стає мале підприємство.

Головними економічними рисами його є:

– відособленість (тобто господарювання на свій страх і ризик);
– спеціалізація на будь-якому виді діяльності;
– реалізація виробничих товарів (послуг) через купівлю-продаж на ринку.

Мале підприємство є «клітинкою малого бізнесу». Отже, мале підприємництво є особливим сектором економіки, який утворюється сукупністю малих підприємств і тому є специфічною суспільною формою дрібного виробництва в умовах ринку. Таким чином, дрібне виробництво як особливий уклад за розміром характеризує організаційно-технічну сторону виробництва (площину продуктивних сил), а мале підприємництво – його соціально-економічний вимір.

Насамперед розглянемо поняття «мале підприємництво», «малий бізнес», «мале підприємство». Незважаючи на значну кількість праць із цієї проблеми, на жаль, дотепер чіткого, заснованого на науковій теорії, однозначного визначення цих понять не склалося. Як свідчить практика, ці поняття дуже часто ототожнюються [17, с. 385].

Мале підприємництво – це самостійна (за рахунок власних коштів) систематична інноваційна діяльність громадян-підприємців та малих підприємств на власний ризик з метою отримання підприємницького доходу (надприбутку).

При визначенні поняття «мале підприємництво» треба враховувати не стільки кількісні критерії (кількість працюючих, розміри капіталу, прибутку, грошового обігу, обсяги валової продукції, продажу), скільки якісну характеристику.

В першу чергу, треба виділяти такі якісні критерії, як правова

незалежність, єдність права власності та безпосереднього управління фірмою; безпосередній характер відносин між хазяїном (господарем) та робітником; повна відповідальність за результати господарювання; невеликий ринок збуту; сімейне відання справою.

Як бачимо, суб'єктом малого підприємництва може бути лише економічно самостійний господарюючий суб'єкт. А це неможливо без права монопольного володіння всім майном, що перебуває в його розпорядженні, тобто права власності.

Тому з'ясування економічної суті малого бізнесу необхідно здійснювати на двох рівнях теоретичного аналізу:

– на політекономічному рівні, що передбачає соціально-економічний аналіз форм власності;

– на організаційно-економічному рівні, тобто на основі аналізу конкретних організаційно-правових форм малого підприємництва, в яких реалізуються певні форми власності.

Малий бізнес – це діяльність будь-яких малих підприємств та окремих громадян (фізичних осіб) з метою одержання прибутку. Практично це будь-яка діяльність зазначених суб'єктів господарювання, спрямована на реалізацію власного економічного інтересу. Не обов'язково це має бути особливо ризикова та інноваційна діяльність на засадах повної економічної відповідальності. Саме в цьому якісному чиннику й полягає різниця між поняттями «мале підприємництво» і «малий бізнес». На жаль, ці поняття не розмежовуються ні в економічній літературі, ні на практиці [23, с. 136].

Малі підприємства – це організаційно-економічний вид підприємств, які, згідно із ст. 2 Закону України «Про підприємства в Україні», кваліфікуються за показником чисельності зайнятих працівників з градацією за сферами діяльності. Щодо визначення ще одного критерію – обсягу господарського обороту – ця робота уряду ще не набула логічного завершення.

За оцінками експертів Світового банку, тільки в країнах, що розвиваються, налічуються близько 50 визначень малого підприємства. У різних країнах використовують різні класифікаційні ознаки (критерії) належності підприємства до розряду малих.

Так, у Японії такими критеріями вважають розмір капіталу, чисельність працюючих та галузеву належність. Згідно з чинним законодавством до малих та середніх відносять юридичне самостійні підприємства, що мають до 300 працівників, у галузях промисловості, будівництва, транспорту, зв'язку,

кредиту, комунального господарства; до 100 – в оптовій торгівлі; до 50 – в роздрібній торгівлі та сфері послуг.

На практиці малі та середні підприємства поділяють на сім груп залежно від чисельності зайнятих: 1-4, 5-9, 10-29, 30-49, 50-59, 100-299, 300-499 робітників.

У Великобританії у виробничій сфері фірма офіційно вважається малою, якщо в ній зайнято до 200 осіб. У більшості ж інших секторів економіки основним критерієм визначення малого підприємництва є показник річного обороту, який має не перевищувати 250 тис. фунтів стерлінгів. Кількість зайнятих і обсяг основного капіталу – такі критерії належності підприємства до розряду дрібних в Італії, в Індії – чисельність зайнятих і обсяг інвестицій, а в багатьох галузях – ще й рівень використання енергії.

Українське законодавство до малих підприємств відносить підприємства з кількістю зайнятих від 15 до 200 осіб, залежно від галузі або виду діяльності. Так, у промисловості та будівництві малими вважаються підприємства, на яких працює до 200 осіб, в інших галузях виробничої сфери – до 50 осіб, у науці та науковому обслуговуванні – до 100 осіб, у галузях невиробничої сфери – до 25 осіб, а в роздрібній торгівлі – до 15 осіб [4, с. 207].

Властивістю сучасного етапу економічного розвитку є становлення (для постсоціалістичних країн) і подальше вдосконалення (для розвинутих країн) змішаної економіки ринкового типу. Саме ринковий тип економічної організації суспільства, конкурентне ринковий спосіб координації економічних процесів і прийняття рішень у межах національних економічних систем є найбільш перспективним. Він постає історично виправданим для країн, що вирішують проблему вибору способу соціально-економічного розвитку.

Мале підприємництво є органічним структурним елементом ринкової економіки. Цей сектор економіки історично і логічно відігравав роль необхідної передумови створення ринкового середовища. Воно було первинною вихідною формою ринкового господарювання у вигляді дрібнотоварного виробництва. Саме тому дрібнотоварне підприємництво відіграло структуроутворюючу роль в історії становлення економіки конкурентно-ринкового типу.

Ця специфіка та своєрідне функціональне призначення малого бізнесу набувають особливого значення для країн, які йдуть шляхом відтворення ринкової системи господарювання. Здатність малого підприємництва до

структуроутворення ринку висуває завдання його відродження і спрямовує до першочергових заходів реформування економіки України на її перехідному етапі.

У структурі сучасної змішаної економіки співіснують та органічно взаємодоповнюються мале, середнє і велике підприємництво. Але, на відміну від двох останніх, мале підприємництво є вихідним, найбільш чисельним, а тому і найбільш поширеним сектором економіки [26, с. 87].

Роль малого підприємництва у житті суспільства полягає в тому, що воно є одним із провідних секторів ринкової економіки; формується на засадах дрібнотоварного виробництва; визначає темпи економічного розвитку, структуру та якісну характеристику ВВП; здійснює структурну перебудову економіки, характеризується швидкою окупністю витрат, свободою ринкового вибору; забезпечує насичення ринку споживчими товарами та послугами повсякденного попиту, реалізацію інновацій, додаткові робочі місця; має високу мобільність, раціональні форми управління; формує новий соціальний прошарок підприємців-власників; сприяє послабленню монополізму, розвитку конкуренції (рис. 1.1).

МАЛЕ ПІДПРИЄМСТВО
це: — провідний сектор ринкової економіки; — основа дрібнотоварного виробництва
визначає: — темпи економічного розвитку; — структуру та якісну характеристику внутрішнього валового продукту; — ступінь демократизації суспільства
здійснює: — структурну перебудову економіки
характеризується: — швидкою окупністю затрат; — свободою ринкового досвіду
забезпечує: — насичення ринку товарами та послугами; — реалізацію інновацій; — додаткові робочі місця
характеризується: — високою мобільністю; — раціональними формами управління

формує: — соціальний прошарок підприємців-власників; — основу середнього класу
сприяє: — послабленню монополізму; — розвитку конкуренції

Рис. 1.1. Роль малого підприємництва

Роль і місце малого підприємництва в національній економіці найкраще проявляється у властивих йому функціях. Розглядаючи функції малого підприємництва у стабільній ринковій економіці, треба наголосити на таких чинниках:

1. Неоціненний внесок малого підприємництва у справу формування конкурентного середовища. Відомо, що в умовах вільної ринкової економіки конкуренція є відображенням відносин змагання між господарськими елементами, коли їхня самостійна діяльність ефективно обмежує можливості кожного з них вплинути на загальні умови обігу товарів на даному ринку, а також стимулює виробництво тих товарів, яких потребує споживач.

Тоді діяльність учасників ринкових відносин набуває динамічного характеру, вона пов'язана з економічною відповідальністю та ризиком підприємця, що перетворює його в своєрідний соціальний двигун економічного розвитку [50, с. 169].

Малий бізнес допомагає утвердженню конкурентних відносин, бо воно є антимонопольним за своєю природою, що проявляється в різноманітних аспектах його функціонування. З одного боку малий бізнес внаслідок численності елементів, що його складають та високого динамізму їх значно меншою мірою піддається монополізації, ніж великі підприємства.

З іншого боку, за умов вузької спеціалізації й використання новітньої техніки воно виступає як дійовий конкурент, що підриває монопольні позиції великих корпорацій. Саме ця риса малого підприємництва відіграла суттєву роль в послабленні, а іноді й в подоланні розвинутими країнами притаманній великому капіталу тенденції до монополізації та затримці технічного прогресу.

2. Малий бізнес, оперативно реагуючи на зміни кон'юнктури ринку, надає ринковій економіці необхідної гнучкості. Ця його риса здобула в сучасних умовах особливого значення внаслідок швидкої індивідуалізації та диференціації споживчого попиту, прискорення науково-технічного прогресу

(НТП), зростання номенклатури промислових товарів та послуг.

3. Величезним є внесок малого бізнесу у здійснення прориву у багатьох важливих напрямах НТП, передусім у галузі електроніки, кібернетики, інформатики. Сприяючи прискоренню реалізації новітніх технічних і комерційних ідей, випуску наукомісткої продукції, мале підприємництво тим самим виступає провідником НТП. Наприклад, більшість дрібних фірм, що виникли наприкінці 80-х років у Великобританії, є найбільш технічно оснащеними. А в США на сектор малого бізнесу припадає близько 50% науково-технічних розробок [37, с. 39].

4. Малий бізнес робить вагомий внесок у розв'язання проблеми зайнятості. Ця функція проявляється у здатності малого підприємництва створювати нові робочі місця й поглинати надлишкову робочу силу під час циклічних спадів та структурних зрушень економіки. У розвинутих країнах на малий бізнес припадає в середньому 50% усіх зайнятих та до 70-80% нових робочих місць. Якщо в період криз 70-80-х рр. у розвинутих країнах спостерігалося скорочення робочих місць на великих підприємствах, то дрібні фірми їх не тільки зберігали, а й навіть створювали нові.

5. Важлива функція малого підприємництва полягає в пом'якшенні соціальної напруги і демократизації ринкових відносин, бо саме воно є фундаментальною основою формування середнього класу. Отже, воно виконує функцію послаблення властивої ринковій економіці тенденції до соціальної диференціації та розширення соціальної бази реформ, що здійснюються на даному етапі. Без орієнтації на таку соціальну базу ринкового середовища, яким є середній клас, запроваджені реформи, приречені на провал.

Усе це дає підстави зробити висновок, що функціонування малого бізнесу в ринковій економіці не є відокремленим. Взаємодіючи з великим та середнім підприємництвом, з державним сектором, воно становить невід'ємний структурний елемент сучасної ринкової економічної системи. У ході еволюції ринкового господарства зростає роль малого бізнесу, що проявляється в перетворенні його у структуроутворюючий елемент ринкової економіки.

Роль та функції малого бізнесу із загальноекономічних позицій полягають не тільки в тому, що воно є одним із найважливіших дійових факторів економічного розвитку суспільства, яке спирається на ринкові методи господарювання. Його важлива функція – сприяння соціально-

політичній стабільності суспільства, тобто воно відкриває простір вільному вибору шляхів і методів роботи на користь суспільства та забезпечення власного добробуту [14, с. 105].

Одна з причин успішного розвитку малого підприємництва в країнах із розвиненою економікою полягає в тому, що велике виробництво не протиставляється малому. Тут дотримуються принципу кооперування великих та малих суб'єктів господарювання, причому великі підприємства не пригнічують малий бізнес, а взаємодоповнюють одне одного.

Отже, малі підприємства є найбільш динамічним елементом структури народного господарства, що постійно змінюється. Набутий власний досвід, позитивні результати розвитку малого і середнього бізнесу в країнах, які пройшли етап реформування економічних систем, свідчать про те, що мале підприємництво є одним із засобів усунення диспропорцій на окремих товарних ринках, створення додаткових робочих місць і скорочення безробіття, активізації інноваційних процесів, розвитку конкуренції, швидкого насичення ринку товарами та послугами. А малі підприємства за певних умов і за підтримки з боку держави – тенденційно інноваційні, гнучкі й витратоефективні, мають підприємницький досвід і достатній професійний рівень.

1.2. Сутність та класифікація банківського кредитування клієнтів середнього та малого бізнесу

Банківські кредити можна класифікувати по-різному. Найбільш прагматичною можна вважати класифікацію, в основу якої покладено такі ознаки банківських кредитів [33, с. 342]:

- термін використання;
- забезпечення;
- ступінь ризику;
- метод надання;
- спосіб повернення;
- строк повернення;
- характер визначення процента;
- спосіб сплати процента;
- кількість кредиторів;
- призначення.

Існують також банківські послуги кредитного характеру.

За терміном використання розрізняють кредити:

– короткострокові;
– середньострокові;
– довгострокові.

Короткострокові кредити надаються на строк до одного року. В українській банківській практиці вони є найпоширенішими.

Середньострокові кредити надаються на період від одного до трьох років, а довгострокові – понад три роки. Суттєвої різниці між середньостроковими і довгостроковими кредитами немає, тому банки України не виділяють їх окремо, хоча в країнах Заходу існує певне їх відокремлення.

Короткострокові кредити відрізняються від середньо- і довгострокових не тільки терміном використання, а й об’єктами вкладення і джерелами повернення.

З участю короткострокового кредиту формується, в основному, оборотний капітал товаровиробника (підприємця). Він опосередковує переважно поточну діяльність позичальника, а джерелом його повернення є кошти, які вивільнилися з обороту внаслідок реалізації об’єкта (проекта), що був прокредитований, тобто поточні грошові надходження.

З участю довгострокового кредиту здійснюється відтворення основного капіталу й опосередковується інвестиційна діяльність позичальника. Джерелом повернення такого кредиту є прибуток від упровадження заходів, що прокредитовані, тобто їх економічний ефект.

Згідно з критерієм забезпечення розрізняють кредити забезпечені, або ломбардні, і незабезпечені, або бланкові.

Більшість банківських кредитів надається під певне забезпечення. Забезпеченість – один з принципів банківського кредитування. Формами забезпечення банківських кредитів в основному є рухоме і нерухоме майно позичальника.

Незабезпечені (бланкові) кредити становлять невелику частку у позичковому портфелі банків. Вони можуть надаватися при високому ступені довіри банку до позичальника. Їх розмір, як правило, обмежується власним капіталом банку. Найчастіше бланковий кредит надається інсайдерам банку, причому його розмір обмежується певною часткою банківських акцій, що належать інсайдеру.

За ступенем ризику розрізняють дві групи банківських кредитів –

стандартні і з підвищеним ризиком.

До стандартних кредитів належать кредити, надані позичальникам, що мають належну фінансову стійкість і забезпечують своєчасне і повне повернення раніше отриманих позик і сплату процентів за ними.

Кредити з підвищеним ризиком – це ті, які не мають забезпечення, а також числяться за клієнтами з нестійким фінансовим станом, які порушують строки повернення раніше отриманих позичок і сплати процентів за ними.

За методом надання розрізняють банківські позички, які клієнти одержують: одноразово; перманентно; гарантовано.

Одноразові позички – це позички, рішення про видачу яких приймається банком окремо за кожною позичкою на підставі заяви та інших документів клієнта.

Перманентні позички надаються банками у міру виникнення у клієнтів потреби в межах розміру відкритої кредитної лінії. Позички надаються, як правило, шляхом безпосередньої оплати з позичкового рахунку розрахункових документів клієнта (доручень, чеків та інших) без погодження з банком розміру окремих позичок і документального їх оформлення [16, с. 51].

Гарантовані позички бувають двох видів:

– з попередньо обумовленою датою видачі;
– з видачею у міру виникнення в ній потреби.

Сутність гарантованої позичкової операції полягає у наданні банком зобов’язання надати клієнту кредит при виникненні у нього потреби у визначеному розмірі протягом обумовленого терміну (як правило, кварталу).

Щодо способу повернення розрізняють позички, що повертаються:

– поступово (в розстрочку);
– водночас, тобто одноразовим платежем після закінчення строку;
– відповідно до особливих умов, передбачених у кредитних угодах;
– на вимогу кредитора;
– з регресією платежів.

Поступовий порядок погашення (в розстрочку) встановлюється щодо довгострокових кредитів, а також тих, які надаються перманентно відповідно до встановленої позичальником кредитної лінії.

Одноразовим платежем здійснюється повернення одноразових короткострокових позичок, які опосередковують поточну виробничу діяльність підприємця. Для банківської практики України це найпоширеніший

спосіб розрахунків щодо боргів банкам.

Особливі умови повернення передбачаються при застосуванні окремих видів кредиту, зокрема контокорентного, за овердрафтом, під заставу векселів тощо. Особливість тут полягає в тому, що повернення позички здійснюється за ініціативою не позичальника, що є загальною нормою, а банку шляхом зарахування поточних надходжень коштів безпосередньо на позичковий рахунок.

На вимогу кредитора стягуються позички у тих випадках, коли клієнт порушує принципи кредитування, зокрема цільовий характер, строковість або не виконує умови кредитної угоди щодо звітності та іншої обов'язкової інформації, що має надаватися банку.

З регресією платежів повертаються кредити, які видані під гарантію, поручительство або інше боргове зобов'язання третьої особи.

За строком повернення банківські позички поділяються на:

– строкові;
– до запитання;
– прострочені;
– відстрочені (пролонговані).

Строкові позички надаються банком на строк, зафіксований у кредитній угоді. До строкових належить переважна більшість банківських кредитів.

Позички до запитання, або безстрокові, надаються банками на невизначений строк. Клієнт зобов'язаний повернути таку позичку на першу вимогу банку. Якщо ж банк не вимагає повернення, то позичка сплачується на розсуд клієнта.

Простроченими вважаються позички, за якими закінчилися строки повернення, встановлені в кредитних угодах між банком і позичальником, а кошти банку не повернені. Такі позички враховуються на окремому рахунку, і за ними клієнт мусить сплачувати підвищену процентну плату.

Відстрочені, або пролонговані, – це такі позички, за якими банком перенесені строки повернення на пізніший час. Для цього необхідне обґрунтоване клопотання позичальника. Пролонгація позички оформляється додатковою кредитною угодою і супроводжується встановленням вищої процентної ставки.

За характером визначення процента банківські позички бувають:

– з фіксованою процентною ставкою;
– з плаваючою процентною ставкою.

Фіксована процентна ставка застосовується за згодою сторін (банку і позичальника) і притаманна стабільній економіці та короткостроковим кредитам.

Плаваюча процентна ставка є засобом зменшення ризику банківських втрат в умовах нестабільної економіки, значних темпів інфляції і при довгостроковому кредитуванні. У цих ситуаціях відповідно до кредитної угоди процентна ставка періодично переглядається і прив'язується, як правило, до облікової ставки центрального банку з урахуванням ситуації на кредитному ринку.

За способом сплати процента розрізняються банківські позички:

– з виплатою процентів у міру використання позичкових коштів (звичайний кредит);

– з виплатою процента одночасно з одержанням позичкових коштів (дисконтний кредит).

За переважною більшістю банківських кредитів процент сплачується через певний час після видачі (як правило, через місяць). Це – звичайні позички. На відміну від них надання дисконтного кредиту передбачає утримання процента (дисконту) одночасно з видачею позички. Прикладом такого кредиту є обліковий кредит, який надається шляхом купівлі банком переказних векселів у клієнтів-векселедержателів.

Важливою категорією ринкової економіки є інвестиційний кредит, що відображає реальні зв'язки і відносини економічного життя суспільства. Він завжди був і залишається основним джерелом фінансування інвестиційних проектів, а отже і важливим важелем у стимулюванні розвитку виробництва.

За своїм змістом інвестиційний кредит являє собою економічні відносини між кредитором та позичальником з приводу фінансування інвестиційних заходів на засадах повернення і, як правило, з виплатою відсотка. Ці відносини характеризуються рухом вартості (позичкового капіталу) від кредитора до позичальника та в протилежному напрямі.

Інвестиційне кредитування як форма фінансування інвестиційних проектів застосовується під час реалізації інвестиційних проектів з високою нормою прибутковості (яка перевищує ставку позичкового відсотка) та незначними строками окупності витрат.

Необхідність інвестиційного кредиту об'єктивно випливає із наявності товарно-грошових відносин, обслуговування кредитними ресурсами кругообігу основних виробничих фондів для формування товарно-

матеріальних запасів підприємств, що зумовлено недостатнім розміром наявних коштів для потреб розширеного відтворення капіталу. У даному разі виникають кредитні відносини тривалого характеру, що дає можливість позичальнику отримати гроші раніше, ніж можна їх вилучити із обігу після реалізації товару [11, с. 92].

У свою чергу у кредиторів унаслідок утворення тимчасово вільних капіталів та їх руху формується й можливість інвестиційного кредиту. Розвинуті кредитні відносини пов'язані зі створенням відповідного інституційного середовища – мережі спеціальних кредитних інституцій, які спеціалізуються на кредитуванні інвестиційних заходів (проектів). Кредитні установи організовують і обслуговують рух позичкового капіталу, забезпечують його залучення, акумуляцію та перерозподіл у ті сфери економіки, де виникає потреба в них.

Інвестиційне кредитування має самостійне значення лише у плані кредитування інвестиційних проектів, а в інших випадках, коли спеціальний інвестиційний проект не розробляється, має місце звичайне кредитування. Такий чинник для комерційних банків має принципове значення, у зв'язку з чим зміст інвестиційного кредитування варто розглянути з позицій теорії кредиту, бо:

по-перше, кредит це відношення, яке усуває невідповідність між часом виробництва та часом обігу коштів і вирішує відносну суперечність між тимчасовим осіданням коштів та необхідністю їх використання у народному господарстві. Фактично підґрунтям для існування кредитних відносин є нерівномірність кругообігу капіталів у реальному секторі економіки;

по-друге, сутність кредиту прийнято визначати як передачу кредитором на основі відповідного кредитного договору позиченої вартості позичальнику для платного використання на умовах поворотності;

по-третє, у взаємозв'язку з зовнішнім середовищем кредит виконує чотири функції: перерозподільну, зменшення витрат обігу, прискорення концентрації капіталу та обслуговування товарообігу.

З урахуванням цих трьох аспектів у кредитуванні реального сектору економіки можна виділити дві великі сфери інвестиційного кредитування, які мають самостійне значення та вимагають для практичної реалізації різні технології.

Перша сфера – підтримка кругообігу та обігу капіталу у виробничому бізнесі. Через кредитування виробничих підприємств для поповнення

оборотних коштів цей вид кредитування виробництва має такі характерні ознаки:

– позичка використовується та повертається відразу ж після одного циклу виробництва та продажу товару;

– кредит практично не змінює якість та структуру виробничого потенціалу, він використовується лише для підтримки діючого виробництва продукції, шляхом оплати: сировини, комплектуючих, запчастин до обладнання, електроенергії, заробітної плати тощо;

– кредит не потребує розроблення та надання у банк інвестиційного проекту та бізнес-плану його реалізації;

– надання такого кредиту надійним клієнтам суттєво знижує ризик неповернення боргу.

Друга сфера – створення нових або удосконалення вже існуючих виробництв, що потребує розроблення та реалізації інвестиційних проектів. Саме таке кредитування і може вважатися банківським інвестиційним кредитуванням з характерними ознаками:

– суб’єкти інвестиційної діяльності – інвестори, замовники та підрядники розробляють інвестиційний проект;

– інвестори, які прагнуть отримати кредит, обов’язково подають у банк бізнес-план реалізації інвестиційного проекту;

– вкладання коштів у даний бізнес може здійснюватися за різними схемами та на різних етапах реалізації проекту;

– період освоєння нового або оновленого виробництва та строк окупності може бути тривалим і має вирішальне значення для отримання кредиту позичальником;

– створюється новий виробничий потенціал або якісно змінюється стан діючого, тобто придбаваються нові основні фонди та нематеріальні активи, створюються нові технології, робочі місця тощо;

– ризики неповернення позички та відсотків за кредит можуть бути досить високими, тому процедури кредитування інвестиційних проектів потребують ретельного обґрунтування.

Таким чином, специфічною особливістю інвестиційного кредиту є те, що він має саме інвестиційний характер, здебільшого довгостроковий і потребує:

– ретельної оцінки насамперед не самого позичальника, а його інвестиційних намірів (інвестиційного проекту), що зобов’язує кредитора

проводити детальний аналіз техніко-економічного обґрунтування інвестиційних заходів, передбачених проектів;

– встановлення плати за кредит не вище рівня дохідності за інвестиціями;

– розрахунку строку інвестиційного кредиту залежно від строку окупності інвестицій;

– опрацювання можливостей надання позички з пільговим строком відшкодування, що передбачає сплату лише відсотків за кредит упродовж строку реалізації інвестицій, а відшкодування основного кредиту – у наступні періоди часу;

– погашення позички та відсотків лише за рахунок доходів, які одержує інвестор від реалізації інвестиційного проекту.

Порівняно з акціонуванням інвестиційному кредитуванню властиві певні позитивні риси:

– кредитор не претендує на майбутні прибутки підприємства, а має право тільки на одержання обумовленої суми боргу і відсотків по ньому;

– кредитор не претендує на участь у капіталі підприємства;

– відсотки і виплати для погашення основної суми боргу значною мірою являють собою відому суму, тому її можна передбачити і планувати.

Разом з тим, мінусами такого кредитування є те, що:

– використання позичкового капіталу призводить до виникнення ризику зниження фінансової стійкості і втрати платоспроможності;

– як правило, розмір боргу, який може взяти на себе підприємство, обмежений;

– вартість позичкового капіталу залежить від кон’юнктури фінансового ринку. Коли знижується середня ставка позичкового відсотка на ринку, використання раніше одержаних підприємством кредитів стає невигідним, оскільки існують більш дешеві альтернативні джерела фінансування;

– під час планування потрібно враховувати, що для виплати основної суми боргу і відсотків потрібний відповідний грошовий потік.

З огляду на те, що інвестиційний кредит являє собою економічні відносини між кредитором та позичальником, то він може функціонувати у певних формах.

Банківський інвестиційний кредит – це основна форма інвестиційного кредиту, за якої грошові кошти на фінансування інвестиційних проектів

надаються банківськими установами у тимчасове користування та з виплатою відсотка [7, с. 314].

Строкові кредити підприємцям призначаються для фінансування довго- та середньострокових інвестицій, таких як придбання обладнання або будівництво споруд, строком більше одного року. Як правило, боржник звертається за великим кредитом виходячи з кошторису на проект, а потім зобов'язується його погасити серіями платежів.

Таким чином, строкові кредити ґрунтуються на потоці майбутніх платежів підприємців, з допомогою яких здійснюватиметься поступове погашення кредиту. Графік поступового погашення складається на основі нормального циклу припливу та відпливу готівки боржника. Забезпеченням строкових кредитів є основний капітал (споруди, обладнання), який належить боржнику і з урахуванням якого встановлюється або фіксована, або плаваюча відсоткова ставка. Така ставка перевищує ставку за короткостроковими кредитами внаслідок більшого ризику, що виникає через довгостроковість кредитів.

Револьверне кредитування, або револьверна кредитна лінія, дає можливість фірмі-боржнику запозичити кошти в межах визначеного ліміту, погашати всю суму запозичень або її частку та проводити у разі необхідності повторне запозичення в межах строку дії кредитної лінії. Як одна з найбільш гнучких форм інвестиційного кредитування, вона часто надається без спеціального забезпечення і може бути короткостроковою або видаватися на 3-5 років.

Така форма кредитування особливо часто використовується, коли клієнт не може досить точно визначити майбутні надходження готівки або розмір позичок для майбутніх потреб у кредитуванні. Револьверне кредитування дає змогу вирівняти коливання в рамках інвестиційного циклу проекту, надаючи можливість запозичувати додаткові суми в період скорочення обсягів продажів та виплачувати їх протягом періоду, коли надходження готівки є значним.

Основні види кредитних ліній:

а) поновлювальна (револьверна) – дає можливість клієнту після погашення всієї заборгованості відновлювати кредитну лінію;

б) непоновлювальна – у межах кредитної лінії після погашення позички відносини між позичальником та банком закінчуються;

в) «рамкова» кредитна лінія відкривається банком для оплати ряду

поставок певних товарів у межах одного контракту, який реалізується протягом року або іншого періоду, наприклад, кредитування поставок обладнання в процесі здійснення інвестиційного проекту;

г) кредитна лінія «з повідомленням» клієнту про верхню межу кредитування, перевищення межі або недопустимо, або за перевищення стягуються більші відсотки;

д) «підтверджена» – потребує від клієнта щоразу узгоджувати умови конкретної суми позички в межах кредитної лінії.

Довгострокові проектні кредити є найбільш ризикованими кредитами, вони спрямовуються на фінансування поповнення основного капіталу, яке в майбутньому повинно забезпечити надходження готівки. Як правило, проектні кредити складають основу проектного фінансування, яке передбачає відшкодування позичок за рахунок доходів від реалізації проекту.

Проектне кредитування передбачає передачу позичкових коштів безпосередньо самостійній економічній одиниці – спеціальній компанії. Оскільки засновники не несуть повної відповідальності за погашення кредиту, то базою виплати відсотків та основного боргу є доходи самого проекту, тобто позитивні грошові потоки за мінусом усіх витрат.

Характерною ознакою проектного кредитування є можливість залучення капіталу у великих обсягах та з високим фінансовим важелем (financial leverage) – відношенням боргових коштів компанії до власного капіталу, а отже, з підвищеним ризиком. Для невеликих компаній доступ до таких кредитів практично неможливий.

1.3. Економіко-правові засади організації кредитування клієнтів середнього та малого бізнесу

Для того, щоб окреслити коло джерел правового регулювання кредитних операцій банків, назвемо законодавчі і підзаконні нормативні акти, які містять норми, що регулюють кредитні відносини і проведемо їх загальний аналіз [16, с. 34].

Правовідносини щодо кредитних операцій та забезпечення виконання кредитних зобов'язань регулюють Закон України «Про Національний банк України», Закон України «Про іпотеку», Закон України «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень», Закон України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях

з нерухомістю», Закон України «Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати», Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про лізинг», Цивільний кодекс України та Господарський кодекс України.

Закон України «Про Національний банк України» визначає основи регулювання банківської діяльності. Це одна із функцій Національного банку України, яка полягає у створенні системи норм, що регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства.

Національний банк України здійснює наглядову діяльність законодавства України і встановлених нормативів, з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників та кредиторів банку.

Національний банк України – кредитор останньої інстанції. До нього може звернутися банк або інша кредитна установа для отримання рефінансування у разі вичерпання інших можливостей рефінансування. Національний банк України має право, але не зобов'язаний, надавати кредити для рефінансування банку, якщо це не тягне за собою ризиків для банківської системи [22, с. 84].

Принципово важливим є ухвалення базового законодавства з питань функціонування іпотечного ринку житла. В першу чергу це стосується Закону України «Про іпотеку». На початку 2003 р. Верховна Рада України ухвалила у першому читанні Закон України «Про іпотеку». Вказаний законопроект складається з дев’яти розділів. Зокрема вони присвячені питанням загальних положень, особливостям іпотеки окремих видів нерухомого майна, заставній, переходу прав за іпотечним договором, задоволенням вимог заставодержателя за рахунок предмета іпотеки, припинення іпотеки, а також прикінцевим положенням.

Закон України «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень» визначає правовий режим регулювання обтяжень рухомого майна, встановлених з метою забезпечення виконання зобов'язань, а також правовий режим виникнення, оприлюднення та реалізації інших прав юридичних і фізичних осіб стосовно рухомого майна.

Закон України «Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати» регулює управління іпотечними

активами – цивільно-правові відносини при здійсненні юридичних і фактичних дій щодо розпорядження платежами за іпотечними активами від свого імені, за рахунок та в інтересах установників управління майном.

Іпотечний кредит в законі визначається як правовідносини, які виникають на підставі договору про іпотечний кредит між кредитодавцем і боржником з приводу надання коштів у користування з встановленням іпотеки.

Закон України «Про фінансовий лізинг» регулює відносини фінансового лізингу. Так, за договором фінансового лізингу лізингодавець зобов'язується набути у власність річ у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов і передати її у користування лізингоодержувачу на визначений строк не менше одного року за встановлену плату (лізингові платежі) [24, с. 19].

Ч. 1 ст. 345 ГК визначає кредитні операції та для позначення їх видів містить відсилання до Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. Відповідно до ст. 49 Закону України «Про банки і банківську діяльність» банки здійснюють такі види кредитних операцій: розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах і на власний ризик; організацію купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів; здійснення операцій на ринку цінних паперів від свого імені; надання гарантій і поручительств та інших зобов'язань від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі; придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, приймаючи на себе ризик виконання таких вимог та прийом платежів (факторинг); лізинг.

Кредитний договір визначається в Цивільному кодексі України (ст. 1054) як договір, за яким банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальнику у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти. До правовідносин за кредитним договором застосовуються положення, які регулюють правовідносини за договором позики, якщо інше не встановлено законодавством і не випливає із суті кредитного договору. Кредитний договір має бути укладено у письмовій формі як шляхом складання одного документа, підписаного кредитором і позичальником, так і шляхом обміну листами, телеграмами, телефонограмами, підписаними стороною, що їх направляє. Недотримання письмової форми

тягне визнання кредитного договору недійсним. Такий договір вважається нікчемним [20, с. 92].

Характеристики кредитного договору: консенсуальний, двосторонній, оплатний. За своєю правовою природою кредитний договір поєднує намір сторін та виконання цих намірів, тобто поєднує в собі ознаки консенсуального і реального зобов'язання. У частині наміру кредитний договір відображує згоду банку надати кредит на визначених умовах та готовність позичальника повернути його після закінчення визначеного часу. Як виконання намірів кредитний договір передбачає конкретні дії з надання та погашення кредиту. Реальні обов'язки позичальника з повернення кредиту виникають лише після його одержання, хоча підписання договору, як правило, здійснюється раніше.

При цьому ЦК України (ст. 1056) передбачає можливість відмовлення кредитодавця від надання позичальнику кредиту частково або в повному обсязі у разі порушення справи про визнання позичальника банкрутом або за наявності інших обставин, які свідчать про те, що наданий позичальникові кредит не буде своєчасно повернений. Крім того, банк має право відмовитися від подальшого кредитування позичальника у разі нецільового використання останнім кредитних коштів. Позичальник має право відмовитися від одержання кредиту частково або в повному обсязі, повідомивши про це банк до встановленого договором строку його надання, якщо інше не встановлено договором або законом.

Кредитні операції банків постійно перебувають у центрі уваги Вищого господарського суду України, який теж постійно видає нормативні акти з питань кредитування, але вони носять рекомендаційний характер [14, с. 27].

Висновки до розділу 1

Роль та функції малого бізнесу із загальноекономічних позицій полягають не тільки в тому, що воно є одним із найважливіших дійових факторів економічного розвитку суспільства, яке спирається на ринкові методи господарювання. Його важлива функція – сприяння соціально-політичній стабільності суспільства, тобто воно відкриває простір вільному вибору шляхів і методів роботи на користь суспільства та забезпечення власного добробуту.

Малі підприємства є найбільш динамічним елементом структури народного господарства, що постійно змінюється. Набутий власний досвід,

позитивні результати розвитку малого і середнього бізнесу в країнах, які пройшли етап реформування економічних систем, свідчать про те, що мале підприємництво є одним із засобів усунення диспропорцій на окремих товарних ринках, створення додаткових робочих місць і скорочення безробіття, активізації інноваційних процесів, розвитку конкуренції, швидкого насичення ринку товарами та послугами. А малі підприємства за певних умов і за підтримки з боку держави – тенденційно-інноваційні, гнучкі й витрато-ефективні, мають підприємницький досвід і достатній професійний рівень.

Для здійснення своєї господарської діяльності підприємства малого та середнього бізнесу потребують коштів, яких не завжди вистачає. Для цього активно залучаються кредити, в тому числі і банківські.

Банківські кредити можна класифікувати по-різному.

Короткострокові кредити надаються на строк до одного року. В українській банківській практиці вони є найпоширенішими.

З участю короткострокового кредиту формується, в основному, оборотний капітал товаровиробника (підприємця). Він опосередковує переважно поточну діяльність позичальника, а джерелом його повернення є кошти, які вивільнилися з обороту внаслідок реалізації об’єкта (проекта), що був прокредитований, тобто поточні грошові надходження.

З участю довгострокового кредиту здійснюється відтворення основного капіталу й опосередковується інвестиційна діяльність позичальника. Джерелом повернення такого кредиту є прибуток від упровадження заходів, що прокредитовані, тобто їх економічний ефект.

Правовідносини щодо кредитних операцій та забезпечення виконання кредитних зобов'язань регулюють Закон України «Про Національний банк України», Закон України «Про іпотеку», Закон України «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень», Закон України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю», Закон України «Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати», Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про лізинг», Цивільний кодекс України та Господарський кодекс України.

РОЗДІЛ 2
ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ СЕРЕДНЬОГО ТА МАЛОГО БІЗНЕСУ

2.1. Тенденції розвитку банківського кредитування підприємств малого та середнього бізнесу в Україні у кризовий та післякризовий період

Однією з особливостей функціонування суб'єктів малого підприємництва є значна залежність від позикових коштів і, насамперед, від банківських кредитів. Це пояснюється об'єктивною обмеженістю вільних фінансових ресурсів, прискореної оборотність оборотних коштів, меншими можливостями для довгострокового планування руху грошових коштів.

Досить довгий час проблема кредитування МСП комерційними банками в Україні стояла досить гостро. Кредитування малого бізнесу не входило в коло інтересів великих банківських структур. Це пояснювалося тим, що для суб'єктів малого підприємництва характерні підвищені виробничі ризики через недостатню мобільність капіталу і неліквідну структуру активів.

На сьогоднішній день підприємства МСБ в Україні обслуговуються головним чином найбільшими і великими банками країни. У структурі кредитної системи України, в тому числі в регіональних масштабах, відсутні спеціалізовані установи, які обслуговують МСП. У вітчизняній банківській практиці відсутня пільгове оподаткування та кредитування банків, що обслуговують підприємства МСБ [35, с. 220].

Як правило, кредитуванням МСП займаються банки, які співпрацюють з міжнародними фінансовими організаціями і видають кредити в рамках спеціально відкритих кредитних ліній. Основними «фінансовими донорами» для МСБ в Україні є Європейський банк реконструкції та розвитку, Німецько-український фонд, фонд «Євразія», Світовий банк реконструкції та розвитку.

Фінансова криза змусила вітчизняні комерційні банки переглянути підходи до ведення бізнесу, змінити стратегічні орієнтири. Сьогодні багато банківських установ акцентують свою увагу саме на обслуговуванні діяльності МСП. Адже, як свідчить статистика, в кризових умовах підприємства малого і середнього бізнесу показали кращі результати діяльності порівняно з великими підприємствами.

Аналіз фінансової діяльності підприємств України в 2017-2020 рр.. (рис.

2.1) показав, що в докризовий період як МСП, так і великий бізнес працював майже з однаковою ефективністю – кількість прибуткових підприємств було на рівні 66,3-66,5% в 2017 р. і 67,2-67,5% в 2018 р. З початком кризових явищ в економіці Україні кількість збиткових підприємств збільшилася, причому в 2008 р. в секторі великого бізнесу їх було більше на 1,6 %, ніж у секторі МСБ.

Рис. 2.1. Фінансові результати діяльності підприємств України в 2017-2020 рр., у відсотках к загальній кількості підприємств [49, с. 25]

У розпал економічної кризи малі та середні підприємства змогли швидше переорієнтувати свою діяльність і пристосуватися до нових умов ведення бізнесу. Так, результати фінансової діяльності 2017 показали, що 39,9% МСП мали збитки, тоді як кількість великих збиткових підприємств досягла 48,2%, тобто розрив склав уже 8,3%.

З результатів аналізу можна зробити висновок, що поширена думка про підвищену ризикованості підприємств МСБ помилково. Зараз, коли банки знаходяться в пошуку потенційно платоспроможних позичальників, необхідно звернути увагу саме на цей сектор економіки.

Про позитивні перспективи розвитку малих підприємств в Україні свідчать також основні показники їх діяльності в 2013-2020 р.. (табл. 2.1). Кількість малих підприємств неухильно збільшується, тільки в 2008 р. спостерігалася негативна динаміка, але вже через рік цей показник відновився практично до докризового рівня.

Таблиця 2.1

Основні показники розвитку малих підприємств України в 2011-2020 р.

Рік	Кількість підприємств у розрахунку на 10 тис. чол. населення, од. Кількість	Питома вага найманих працівників на малих підприємствах в загальній кількості, %	Питома вага реалізованої продукції малих підприємств у загальному виторгу, %	Питома вага прибутку від звичайної діяльності до оподаткування малих підприємств відносно загального прибутку, %
2011	44	15,1	8,1	12,9
2012	48	17,1	7,1	9,1
2013	53	18,9	6,7	9,3
2014	57	20,9	6,6	9,1
2015	60	20,2	5,3	8,2
2016	63	19,6	5,5	7,9
2017	72	23,5	18,8	17,2
2018	76	23,7	18,1	14,0
2019	72	24,3	16,3	16,5

2020	75	25,3	16,7	22,9

Підвищується кількість найманих працівників на малих підприємствах: якщо в 2011 р. їх було 15,1 % від загальної кількості працюючих, то в 2020 р. кожен четвертий найманий працівник отримав роботу на підприємствах МСБ. Обсяг реалізованої продукції малих підприємств за цей період зріс удвічі – з 8,1% до 16,7%, а в 2019 р. обіймав майже 19% від загального обсягу реалізації. Малі підприємства відвойовують у підприємств великого бізнесу частку прибутку, так у 2011 р. вона становила 12,9%, а в 2020 р. – 22,9%, причому в період кризи за цим показником спостерігався найбільший приріст – 38,8%.

Але незважаючи на позитивну динаміку розвитку МСП, їх кредитування банківською системою України практично неможливо як з об'єктивною (недосконала законодавчо – нормативна база), так і з суб'єктивної (економічна невигідність) точок зору.

Реальна ситуація в банківській сфері багато в чому обумовлена саме законодавчо-нормативною базою, яка робить невигідним кредитування як для самих банків, так і МСП. Витрати, які банки повинні здійснити, як з чисто технічних банківських операцій, так і по реальній оцінці застави, що надається позичальником, перевищують ті відсотки (у натуральному вираженні), які потім сплатить позичальник з украй невеликого за розміром кредиту. Крім того, адміністративні витрати банків при кредитуванні малих підприємств практично дорівнюють витратам при розгляді кредитних заявок великих і середніх підприємств.

Тому для значного розширення кредитування комерційними банками малих підприємств необхідно запропонувати належні механізми – компенсатори високих адміністративних витрат. Таким компенсатором може бути додатковий відносно дешевий ресурс – в рамках Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні.

Проблемою входження в бізнес для суб'єктів малого підприємництва зараз дійсно дуже часто є брак застави для отримання кредиту. Одним із шляхів її вирішення є прискорений розвиток непрямого фінансового лізингу.

Стримує кредитування також процедура оформлення застави – вона дорога і досить повільна. Цю проблему можна вирішити введенням єдиного реєстру обтяжень майна та реєстрації угод, де реєстраторами можуть виступати комерційні банки.

Однією з основних, якщо не головною проблемою при кредитуванні

малого бізнесу є відсутність у банків дешевих довгострокових ресурсів. Залучення коштів на депозити на термін більше року є занадто дорогим і ризикованим, враховуючи коливання ставок.

Перспективним для кредитної підтримки малого бізнесу є також початок діяльності в Україні гарантійних фондів, які зможуть взяти на себе частину ризиків комерційних банків, що кредитують малі підприємства за рахунок власних ресурсів.

Аналіз ситуації в сфері кредитування малого підприємництва вітчизняними банками свідчить про необхідність розвитку їх співпраці. На нашу думку, перспективи взаємодії українських комерційних банків і малого бізнесу надзвичайно великі. В умовах фінансової кризи МСП зуміли пристосуватися до нових умов ринку і показали кращі показники діяльності порівняно з великими підприємствами.

Щоб поліпшити стан банківського кредитування підприємств МСБ в Україні, слід, в першу чергу, удосконалити систему підтримки МСП на державному рівні. Необхідно продовжувати роботу, спрямовану на поліпшення загальної економічної середовища, вдосконалення нормативно-законодавчої бази, залучення в Україну коштів міжнародних фондів, кредитно-фінансових установ.

Комерційним банкам необхідно розробити стратегії виходу на ринок послуг для МСП, внести зміни в менеджмент, операційну та технологічну діяльність, у сферу інформаційних технологій, запропонувати нові кредитні продукти. Також необхідно широко залучати до співпраці західних консультантів – практиків з банківського обслуговування дрібних підприємців.

Світова фінансова криза, наслідком якої було посилення тенденції до зростання рівня проблемної кредитної заборгованості, викликала значне погіршення ліквідності банківського сектора економіки. Тому особливо актуальним є пошук шляхів вдосконалення роботи з проблемною кредитною заборгованістю. Показники прострочених і сумнівних кредитів у банківській системі України перевищують рівень аналогічних показників банківських систем розвинених країн, тому постає завдання щодо розробки методів її погашення [44, с. 92].

Як свідчить практика, нині завдання реструктуризації кредитної заборгованості пов’язані із фінансовими труднощами позичальника. Це потребує внесення змін до умов фінансування, викликаних неможливістю

позичальника виконувати умови кредитного договору щодо погашення відсотків (комісій) за кредитом та щодо основного боргу. При цьому банк повинен проаналізувати причини виникнення зазначених проблем, вивчити можливості позичальника щодо обслуговування боргу в подальшому (через певний проміжок часу). Для ухвалення рішення відносно проведення реструктуризації кредитної заборгованості у банків мають бути економічні підстави, зокрема:

– прозорість і розуміння банком бізнесу клієнта, перспективи його розвитку;

– зацікавленість власників у довгостроковій життєдіяльності бізнесу, наявність плану розвитку;

– спроможність клієнта обслуговувати реструктуризований кредит (за результатами проведеного банком аналізу);

– наявність ліквідного забезпечення, яке повністю чи частково компенсує ризики банку (при цьому необхідно враховувати фактичне знецінення забезпечення за період фінансування).

Основним принципом реструктуризації є умова, що грошовий потік, який генерується поточним бізнесом позичальника, після проведення реструктуризації повинен перевищувати грошовий потік від ліквідації.

За станом на 01.04.2017 обсяг кредитної заборгованості, класифікованої як сумнівна і безнадійна, у загальній сумі класифікованих кредитів (відповідно до Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 06.07.2000 № 279) становив 15%, а прострочені нараховані доходи – 66,3% до загальної суми нарахованих доходів.

Аналіз розвитку кредитного портфеля українських банків (рис. 2.2) свідчить про негативну тенденцію до зростання простроченої кредитної заборгованості.

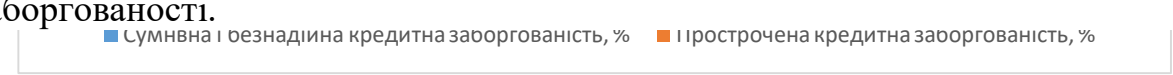

Рис. 2.2. Динаміка негативно класифікованої кредитної заборгованості і прострочених нарахованих доходів за кредитними операціями банків України

Це зумовлює підвищені кредитні ризики, про що свідчать такі дані: частка проблемних кредитів у структурі кредитного портфеля вітчизняних

банків зросла у 6 разів – з 2,5% (за станом на 01.01.2014) до 15% (за станом на 01.04.2020), що в абсолютному вимірі становить 14,8 млрд. грн. і 131,5 млрд. грн. відповідно. Кредитний портфель банківської системи України за цей період зріс з 581,5 млрд. грн. до 884,1 млрд. грн. Рентабельність капіталу вітчизняних банків погіршилася у зв'язку зі значними відрахуваннями до резерву для покриття можливих збитків за кредитними операціями. Як наслідок, банківська система України за результатами 2015 року продемонструвала збиток у сумі 13 млрд грн. Найбільш збитковими виявилися АТ «Родовід Банк» (4,3 млрд грн.), ПАТ «Банк Форум» (3,3 млрд грн.), АТ «УкрСиббанк» (3,1 млрд грн.), ПАТ «Сбербанк Росії» (1,5 млрд грн.), що пов'язано, в основному, зі зменшенням регулятивного капіталу банків у зв'язку з формуванням резервів під активні операції.

Наведені вище дані дають змогу стверджувати про високий рівень ризиковості кредитної діяльності банків в Україні. Проблемні активи негативно впливають на структуру активів банків та рівень якості кредитних портфелів, чинять тиск на показник достатності регулятивного капіталу банків, суттєво знижують ефективність банківської діяльності, створюють труднощі для роботи позичальників та кредиторів, ускладнюють процес управління фінансовими потоками, підривають довіру вкладників та інвесторів до банківської системи, істотно скорочують можливості фінансування реального сектора економіки країни. За висновками міжнародної експертної компанії DB Research, реальний показник негативно класифікованих активів у кредитному портфелі банків України на сьогодні становить 45% від його вартості. Отже, з огляду на ризиковість діяльності вітчизняних банків та зростання частки проблемних активів у структурі кредитного портфеля стабілізація фінансового ринку значною мірою залежить від ефективності управління проблемними активами банків.

Процес управління проблемними активами передбачає такі етапи:

1) моніторинг працюючих кредитів;

2) раннє реагування менеджменту на виникнення проблемних ситуацій щодо повернення кредитів;

3) аналіз варіантів та вибір стратегії роботи з проблемними активами;

4) відновлення функціонування проблемних кредитів;

5) стягнення заборгованості за проблемними кредитами.

Як свідчить міжнародна практика, найефективнішим методом роботи з проблемними активами банку є здійснення реструктуризації кредитної

заборгованості. Аналіз особливостей застосування цієї практики в Україні дає змогу визначити характеристику способів її використання у вітчизняній банківській системі.

Основні способи використання реструктуризації кредитної заборгованості банків України включають:

1) внутрішні методи управління проблемними активами:

– пролонгація кредиту, що передбачає продовження строку кредитування;

– надання банком кредитних канікул позичальнику, що дає змогу позичальнику упродовж певного часу (в основному, 6-9 місяців, при цьому враховується поточний фінансовий стан позичальника) погашати тільки відсотки за кредитом;

– зміна схеми погашення кредиту з класичної на ануїтетну – або навпаки (класична схема передбачає щомісячне зменшення суми платежів за кредитом, за ануїтетною схемою кредит погашається рівними частинами);

– переведення валютного кредиту в гривневий, або конверсія. Є актуальним для позичальників, які не мають джерел валютної виручки з метою убезпечення від ризиків, пов’язаних із коливаннями курсу валюти;

– одночасно із кредитними канікулами банк може додатково на певний строк знижувати відсоткову ставку за кредитом. Аналіз застосування зазначених способів реструктуризації під час банківської кризи 2014-2018 років дає змогу стверджувати про недостатню ефективність їх використання.

За даний період частка проблемних кредитів зросла на 116,7 млрд грн. Недоліками внутрішньобанківських методів управління проблемними активами є втрата ліквідності, відволікання істотних фінансових ресурсів від основної діяльності, утримання на балансі банку прогнозованих фінансових втрат за ризиками, обмежена гнучкість застосування. У разі неефективності застосування внутрішніх методів управління проблемними активами керівництво банку може прийняти рішення про доцільність зовнішніх щодо банку дій для поліпшення структури його балансу та відновлення ліквідності;

2) зовнішні методи управління проблемними активами:

– передача проблемних активів в управління третій особі (колектору) без оптимізації балансу банку;

– передача/продаж проблемних активів пов’язній фінансовій компанії на засада оптимізації балансу (SPV onshore/offshore);

– продаж проблемних активів непов’язаній фінансовій компанії на

умовах факторингу;

- здійснення сек'юритизації активів;
- інші методи.

Банківський досвід застосування методів продажу проблемних активів в Україні свідчить про активний розвиток упродовж 2017-2018 р. таких форм, як передача проблемних активів в управління третій особі (колектору) та продаж проблемних активів непов'язаній фінансовій компанії на умовах факторингу. Так, за даними колекторської компанії Credit Collection Group, у 2017 році банківський сектор України передав в обслуговування колекторам проблемних активів обсягом понад 2 млрд. грн. за середньою ринковою ціною не більше 10% від суми заборгованості за тілом кредиту. Найбільш активними учасниками ринку продажу проблемних активів у 2017-2018 рр. були ПАТ КБ «Правекс-Банк», ПАТ «ІНГ Банк Україна2, ПАТ «Кредит Європа Банк», ПАТ «Креді Агріколь Банк» (правонаступник ПАТ «Індекс-Банк»), ПуАТ «СЕБ Банк», АТ «ОТП Банк», ПАТ «БТА Банк», ПАТ «Кредобанк», АТ «Банк Ренесанс Капітал», ПАТ УніКредит Банк та ПАТ «Платинум Банк». Середня знижка продажу проблемних кредитних портфелів становить 97-98%. Наприклад, у 2017 р. колекторська компанія Credit Collection Group викупила у ПАТ КБ «Правекс-Банк» кредити на 930 млн грн, заплативши за них 3,7 млн грн. (лише 0,39 % від суми проданого кредитного портфеля). Крім того, у 2018 році продавали свої борги й інші фінустанови (у середньому, на 10-20 млн грн.): АТ «ОТП Банк», ПАТ «Креді Агріколь Банк», ПАТ «БТА Банк», ПАТ УніКредит Банк, ПуАТ «СЕБ Банк», ПАТ «ІНГ Банк Україна». Ціна, як правило, становила близько 2% вартості активу, а покупцями були великі колекторські компанії: Credit Collection Group, eCall, CredEx, Укрборг, Укрфінанси.

За прогнозами експертів українські банки будуть і надалі активно співпрацювати з колекторськими компаніями з метою продажу проблемних активів і поліпшення якості кредитного портфеля. Зарубіжний досвід свідчить, що ефективно розв'язати проблему управління проблемними активами банків на пізніх стадіях роботи із заборгованістю можна також шляхом передачі проблемних активів пов'язаній фінансовій компанії на засадах оптимізації балансу (SPV onshore/offshore). У вітчизняній практиці такий підхід застосовували АТ «ОТП Банк», ПАТ «Креді Агріколь Банк» та інші.

Одним з напрямів удосконалення роботи з проблемними активами у масштабах усієї банківської системи є створення санаційного банку на

державному рівні. На законодавчому рівні у 2014 році були спроби його створити: Президентом України був підписаний Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей проведення заходів з фінансового оздоровлення банків» від 24.07.2014. Згідно з цим законом Кабінет Міністрів за поданням Національного банку, погодженим із Комітетом Верховної Ради України з питань фінансів і банківської діяльності, має право створити санаційний банк, який не є учасником Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Основним завданням санаційного банку є захист інтересів вкладників (кредиторів) банків. Проте і досі такий банк не створено. Однак нині Національний банк України почав активно обговорювати питання щодо створення банку «поганих активів» для оздоровлення банківської системи України.

2.2. Аналіз ефективності кредитування підприємств малого та середнього бізнесу в АТ «УкрСиббанк»

«УкрСиббанк» (повна назва Публічне Акціонерне товариство УкрСиббанк) – один з найбільших банків України. Зареєстрований 18 червня 1990 року. Майже 85% акцій належить французькій фінансовій групі BNP Paribas, решта 15% – Європейському банку реконструкції та розвитку. Станом на липень 2020 загальні активи УкрСиббанку становлять 27,374 млрд грн., таким чином банк посідає 13 місце серед найбільших банків України.

Банк надає повний комплекс банківських послуг для юридичних та фізичних осіб. Станом на квітень 2020 обслуговує понад 1,5 млн. роздрібних клієнтів, 250 тис. підприємств середнього та малого бізнесу та 4 тис. великих компаній.

Проаналізуємо рух кредитів наданих АТ «УкрСиббанк» МСП за балансовим принципом (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Рух кредитів, наданих АТ «УкрСиббанк» МСП за період з 01.01.2020 – 01.01.2018 рр.

Показник	2018 рік	2019 рік	20200 рік	Абсолютне відхилення		Темп приросту	
				2019 / 2018	2020 / 2019	2019 / 2018	2020 / 2019
1	2	3	4	5	6	7	8
Розділ А. Звітні показники							
1. Залишки	73410,33	105851,7	119493,8	32441,4	13642	44,19	12,89

Показник	2018 рік	2019 рік	20200 рік	Абсолютне відхилення		Темп приросту	
				2019 / 2018	2020 / 2019	2019 / 2018	2020 / 2019
1	2	3	4	5	6	7	8
кредитних вкладень на початок року, тис. грн.		6					
2. Кредити надані протягом року, тис. грн.	308966	559100	860880	250134	301780	80,96	53,98
3. Кредити погашені протягом року, тис. грн.	276524,57	545457,96	847966,8	268933	302509	97,25	55,46
4. Залишки кредитних вкладень на кінець року, тис. грн.	105851,76	119493,8	132407	13642	12913,2	12,89	10,81
Розділ Б. Розрахункові показники							
5. Рівень надання кредитів, %	80,81	84,09	87,82	3,28	3,73	4,06	4,44
6. Рівень погашення кредиту, %	72,32	82,03	86,50	9,71	4,47	13,43	5,45
7. Співвідношення оборотів з надання та погашення кредитів, %	111,74	102,51	101,53	-9,23	-0,98	-8,26	-0,96
8. Оборотність кредитних вкладень, кількість оборотів за рік	2,92	4,68	6,51	1,76	1,83	60,27	39,1

Використавши балансову модель у табл. 2.2, визначаємо вплив елементів на зміну залишків кредитних вкладень у 2020 році:

$$\Delta З_{кін} = \Delta З_{поч} + \Delta Н - \Delta П, \quad (2.1)$$

де $\Delta З_{кін}$ – абсолютна зміна залишків кредитів на кінець звітного періоду порівняно з базисним періодом, грн.;

$\Delta З_{поч}$ – абсолютна зміна залишків кредитів на початок звітного періоду порівняно з базисним періодом, грн.;

$\Delta Н$ – абсолютна зміна суми наданих у звітному періоді кредитів порівняно з базисним періодом, грн.;

$\Delta П$ – абсолютна зміна суми погашених у звітному періоді кредитів порівняно з базисним періодом, грн.

Тобто 12913,20 = 13642,04 + 301780,00 – 302508,84

Збільшення кредитних вкладень банку на 12913,20 тис. грн., відбулося в наслідок підвищення залишків кредитів на початок 2020 року (на 13642,04 тис. грн.) порівняно з 2019 роком та збільшення суми наданих у 2020 році кредитів на 301780,00 тис. грн. Підвищення суми погашення кредитів МСП на 302508,84 тис. грн. призвело до зниження залишків на цю суму. Виходячи з цього, можна оцінити рух кредитів загалом позитивно. Кредитна політика призвела до збільшення на більш ніж 53,98% обороту з надання кредитів у 2020 році порівняно з 2019 роком, наслідком чого є підвищення залишків кредитних вкладень на кінець 2020 року.

Рівень надання кредитів МСП дещо випереджає рівень їх погашення, що можна вважати нормальним для фінансової ситуації 2020 року, яка характеризується інтенсифікацією кредитної діяльності банку.

Рівень погашення кредитів у 2020 році зріс на 4,47 % і є цілком достатнім для АТ «УкрСиббанк».

Співвідношення оборотів з надання та погашення кредитів також характеризує кредитну діяльність позитивно. Зниження цього показника у 2020 році до 101,53 % свідчить про те, що в кредитному портфелі банку зростає частка короткострокових кредитів. Це підтверджується показником оборотності кредитів, який зріс з 4,68 до 6,51 оборотів за рік.

Збільшення кредитних вкладень банку на 13642,04 тис. грн., відбулося в наслідок підвищення залишків кредитів на початок 2019 року (на 32441,43 тис. грн.) порівняно з 2018 роком та збільшення суми наданих у 2019 році кредитів на 250134,00 тис. грн. Підвищення суми погашення кредитів на 268933,39 тис. грн. призвело до зниження залишків на цю суму. Оцінюємо рух кредитів загалом позитивно. Кредитна політика АТ «УкрСиббанк» призвела до збільшення на більш ніж 80,96% обороту з надання кредитів у 2018 році порівняно з 2017 роком, наслідком чого є підвищення залишків кредитних вкладень на кінець 2019 року.

Рівень погашення кредитів у 2019 році зріс на 9,71% і є цілком достатнім для АТ «УкрСиббанк». Співвідношення оборотів з надання та погашення кредитів також характеризує кредитну діяльність позитивно. Зниження цього показника у 2019 році до 102,51% свідчить про те, що в кредитному портфелі банку зростає частка короткострокових кредитів. Це підтверджується показником оборотності кредитів, який зріс з 2,92 до 4,68 оборотів за рік.

Збільшення кредитних вкладень банку на 26555,24 тис. грн., відбулося в наслідок підвищення залишків кредитів на початок 2020 року (на 46083,47 тис.

грн.) порівняно з 2018 роком та збільшення суми наданих у 2020 році кредитів на 551914,00 тис. грн. Підвищення суми погашення кредитів на 571442,23 тис. грн. призвело до зниження залишків на цю суму.

Оцінюємо рух кредитів МСП у 2020 році в порівнянні із 2019 роком позитивно. Кредитна політика АТ «УкрСиббанк» призвела до збільшення на більш ніж 178% обороту з надання кредитів у 2017 році порівняно з 2018 роком, наслідком чого є підвищення залишків кредитних вкладень за 9 місяців 2020 року.

Рівень надання кредитів дещо випереджає рівень їх погашення, що можна вважати нормальним для фінансової ситуації 2020 року, яка характеризується інтенсифікацією кредитної діяльності банку. Рівень погашення кредитів у 2020 році зріс на 14,18% і є цілком достатнім для АТ «УкрСиббанк».

Співвідношення оборотів з надання та погашення кредитів також характеризує кредитну діяльність позитивно. Зниження цього показника у 2020 році до 101,53% свідчить про те, що в кредитному портфелі банку зростає частка короткострокових кредитів. Це підтверджується показником оборотності кредитів, який зріс з 2,92 до 6,51 оборотів за рік.

Вважаємо, що стосовно руху кредитів, наданих АТ «УкрСиббанк», можна зазначити, що рівень надання кредитів у 2020 році порівняно з 2019 роком зріс і відповідно до нього зріс і рівень погашення кредитів у 2020 році порівняно з 2019 роком, що позитивно характеризує кредитну діяльність АТ «УкрСиббанк» протягом 2020 року. Але якщо порівнювати ці роки з 2018 роком, то можна побачити загальну тенденцію зростання рівня надання і відповідно до нього рівня погашення кредитів. Також позитивно характеризує кредитну діяльність банку і загальне збільшення кредитних вкладень у 2020 році порівняно з 2019 роком та 2018 роком. Протягом 2018-2020 року проглядається постійна тенденція їх зростання. Позитивним для кредитної діяльності банку також є зниження співвідношення оборотів з надання і погашення кредитів та зростання оборотності кредитних вкладень у 2020 році в порівнянні з попередніми роками.

Аналіз погашення наданих кредитів має на меті прискорення їх оборотності та підвищення на цьому ґрунті ефективності використання кредитних ресурсів АТ «УкрСиббанк». Він здійснюється за обсягом та питомою вагою прострочених і переоформлених (пролонгованих) кредитів. Обсяги і терміни простроченої заборгованості по наданих позиках

аналізуються в залежності від терміну її виникнення (табл. 2.3).

Аналіз табл. 2.3 показу покращення стану погашення позик, наданих АТ «УкрСиббанк» у 2020 році. Так, на кінець 2020 року частка прострочених та пролонгованих кредитів зменшилась на 1,8%. При загальному прирості наданих позик на 10,81%, темпи приросту прострочених та пролонгованих кредитів склали відповідно лише 2,85% та 1,03%, що є наслідком покращення оперативного контролю за рухом кредитних коштів, збільшення вимог до фінансового стану позичальників та високого рівня аналізу кредитоспроможності позичальників.

Таблиця 2.3

Динаміка позик АТ «УкрСиббанк» за терміном погашення за 2018-2020 років

Види позик за терміном погашення	Залишки позик				Відхилення		
	на початок року		на кінець року		обсягу позик		питомої ваги, п.п.
	тис. грн.	% до підсумку	тис. грн.	% до підсумку	тис. грн.	%	
1	2	3	4	5	6	7	8
2018 рік							
1. Поточні (непрострочені)	76500,64	78,41	86286,65	80,25	9786,01	1,84	12,79
2. Прострочені, у тому числі:	9746,73	9,99	9085,63	8,45	-661,10	-1,54	-6,78
2.1. від 1 до 30 днів	5258,75	5,39	4193,37	3,9	-1065,38	-1,49	-20,26
2.2. від 31 до 60 днів	4487,99	4,6	4892,26	4,55	404,28	-0,05	9,01
2.3. від 61 до 180 днів	-	-	-	-	-	-	-
2.4. більше 180 днів	-	-	-	-	-	-	-
3. Пролонговані	11317,53	11,6	12150,02	11,3	832,49	-0,3	7,36
Підсумок	97564,9	100	107522,3	100	9957,4	0	10,21
2019 рік							
1. Поточні (непрострочені)	86286,65	80,25	98582,39	82,5	12295,74	2,25	14,25
2. Прострочені, у тому числі:	9085,63	8,45	8723,05	7,3	-362,58	-1,15	-3,99
2.1. від 1 до 30 днів	4193,37	3,9	5735,7	4,8	1542,33	0,9	36,78
2.2. від 31 до 60 днів	4892,26	4,55	2987,35	2,5	-1904,91	-2,05	-38,94
2.3. від 61 до 180 днів	-	-	-	-	-	-	-
2.4. більше 180 днів	-	-	-	-	-	-	-
3. Пролонговані	12150,02	11,3	12188,36	10,2	38,34	-1,1	0,32
Підсумок	107522,3	100	119493,8	100	11971,5	0	11,13
2020 рік							
1. Поточні (непрострочені)	98582,39	82,5	111619,11	84,3	13036,72	13,22	1,8
2. Прострочені, у тому числі:	8723,05	7,3	8474,05	6,4	-249	-2,85	-0,9

2.1. від 1 до 30 днів	5735,7	4,8	5428,69	4,1	-307,01	-5,35	-0,7
2.2. від 31 до 60 днів	2987,35	2,5	3045,36	2,3	58,01	1,94	-0,2
2.3. від 61 до 180 днів	-	-	-	-	-	-	-
2.4. більше 180 днів	-	-	-	-	-	-	-
3. Пролонговані	12188,36	10,2	12313,84	9,3	125,48	1,03	-0,9
Підсумок	119493,8	100	132407	100	12913,2	10,81	0

Протягом 2018-2020 років спостерігається збільшення поточних кредитів (непрострочених) у 2018 році – 78,41%, у 2019 році – 80,25%, у 2020 році – 84,3%, тобто у структурі кредитних операцій зменшується частка прострочених та несплачених кредитів, що свідчить про покращення кредитної діяльності банку.

Важливим напрямком аналізу кредитного портфеля банку є дослідження залишків кредитів за термінами їх надання (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Динаміка залишків заборгованості за позиками, наданими АТ «УкрСиббанк» протягом 2018-2020 року

Термін надання позик	Залишки позик				Відхилення		
	на початок року		на кінець року		обсягу позик		питомої ваги, п.п.
	тис. грн.	% до підсумку	тис. грн.	% до підсумку	тис. грн.	%	
1	2	3	4	5	6	7	8
2018 рік							
до 1 місяця	15561,60	15,95	15719,76	14,62	158,16	-1,33	1,02
від 1 до 6 місяців	38684,48	39,65	43632,55	40,58	4948,07	0,93	12,79
від 6 місяців до 1 року	9951,62	10,20	9569,48	8,90	-382,14	-1,30	-3,84
більше року	33367,20	34,20	38600,51	35,90	5233,31	1,70	15,68
Підсумок	97564,90	100,00	107522,30	100,00	9957,40	0,00	10,21
2019 рік							
до 1 місяця	15719,76	14,62	16514,04	13,82	794,28	-0,80	5,05
від 1 до 6 місяців	43632,55	40,58	50760,97	42,48	7128,42	1,90	16,34
від 6 місяців до 1 року	9569,48	8,90	8842,54	7,40	-726,94	-1,50	-7,60
більше року	38600,51	35,90	43376,25	36,30	4775,74	0,40	12,37
Підсумок	107522,30	100,00	119493,80	100,00	11971,50	0,00	11,13
2020 рік							
до 1 місяця	16514,04	13,82	16153,66	12,20	-360,38	-1,62	-2,18

від 1 до 6 місяців	50760,97	42,48	59847,97	45,20	9087,00	2,72	17,90
від 6 місяців до 1 року	8842,54	7,40	8606,46	6,50	-236,08	-0,90	-2,67
більше року	43376,25	36,30	47798,91	36,10	4422,66	-0,20	10,20
Підсумок	119493,80	100,00	132407,00	100,00	12913,20	0,00	10,81

Структура кредитних операцій АТ «УкрСиббанк» за терміном надання кредитів свідчить про відповідність політики кредитування умовам нестабільного фінансового ринку. Основні кредитні ресурси розміщено у кредити з терміном погашення до 6 місяців (відповідно 56,3% та 57,4% на початок і на кінець року). Це найменш ризиковані кредитні вкладення, тому підвищення їх питомої ваги у загальному обсязі кредитів заслуговує на позитивну оцінку.

Але частка кредитів, АТ «УкрСиббанк», наданих на термін більше року, залишається достатньо великою, хоча і відбувається її незначне зниження. Така ситуація пояснюється тим, що АТ «УкрСиббанк» тісно співпрацює зі Світовим банком та Міжнародним банком реконструкції та розвитку і тому не викликає особливого занепокоєння.

На основі аналізу кредитних операцій можна зробити висновок:

– АТ «УкрСиббанк» кредитує позичальників переважно на короткий термін, проте частка довгострокових кредитів у кредитному портфелі АТ «УкрСиббанк» залишається значною;

– об’єктами кредитування є переважно юридичні особи, обсяги кредитів фізичним особам і підприємцям складають 3% від загальної суми наданих кредитів;

– абсолютна сума наданих кредитів у іноземній валюті протягом останніх років стабільно зростає разом із питомою вагою цих кредитів у кредитному портфелі банку.

Відповідно до кредитного портфелю АТ «УкрСиббанк» за 2020 рік банком було надано кредитів на суму 561643,3 тис. дол. та сформовано резервів загального 1759,71 тис. дол. та спеціального 107211,9 тис. дол. До складу кредитного портфеля АТ «УкрСиббанк» входять стандартні кредити, кредити під контролем та субстандартні кредити, сумнівні кредити, безнадійні кредити вага яких становить відповідно 15,62%, 36,96%, 32,67%, 8,22% та 6,54%.

Розглянемо структуру кредитного портфеля АТ «УкрСиббанк» за

рівнем резерву в 2019 та 2020 роках.

Таблиця 2.5

Інформація про кредитний портфель АТ «УкрСиббанк» за 2019-2020 роки

Групи кредитів	2019 рік		2020 рік		Відхилення		
	тис. дол.	%	тис. дол.	%	абсолютне	Відносне	структурне
1	2	3	4	5	6	7	8
Стандартні кредити	80474,47	15,81	87985,49	15,62	7511,02	109,33	-0,19
Кредит під контролем	124714,1	24,508	208207,4	36,960	83493,26	166,95	12,45
Субстандартні кредити	194768,1	38,275	184063,5	32,67	-10704,6	94,50	-5,60
Сумнівні кредити	78455,4	15,418	46315,6	8,220	-32139,8	59,03	-7,20
Безнадійні (збиткові) кредити	30454,7	5,985	36831,07	6,540	6376,37	120,94	0,56
Всього кредитного портфеля	508866,8	100	563403	100	54536,19	110,72	

Як бачимо в 2020 році кредитний портфель АТ «УкрСиббанк» містить велику масу стандартних кредитів, кредитів під контролем та субстандартних кредитів вага яких становить відповідно 15,62%, 36,96%, 32,67%. Меншу частку складають сумнівні кредити 8,22% та безнадійні кредити 6,54%. За кредитами кредитного портфеля в АТ «УкрСиббанк» в 2019 та 2020 роках були сформовані резерви.

Таблиця 2.6

Резерви АТ «УкрСиббанк» в 2019 та 2020 роках

Ризик	Групи кредитів	2019 рік, тис. дол.	2020 рік, тис. дол.
1	2	3	4
2%	Стандартні кредити	1609,49	1759,71
5%	Кредит під контролем	6235,71	10410,37
20%	Субстандартні кредити	38953,62	36812,7
50%	Сумнівні кредити	39227,70	23157,8
100%	Безнадійні (збиткові) кредити	30454,70	36831,07
Всього		116481,22	108971,6

За рахунок покращення структури кредитного портфеля в 2020 році вдалося зменшити суму резерву на 116481,22 - 108971,6 = 7509,62 тис. дол.

При проведенні кредитної політики АТ «УкрСиббанк» виходить із необхідності поєднання інтересів банку, його акціонерів, вкладників і позичальників із загальнодержавними інтересами.

Отже, в 2020 році порівняно з 2019 роком структура кредитного

портфелю покращилася. Збільшилася частка субстандартних кредитів на 12,45%, та зменшилася частка сумнівних та безнадійних кредитів відповідно на 5,6% та 7,2%. Це призвело до зменшення суми резерву на 7509,62 тис. дол. та знизило кредитний ризик.

АТ «УкрСиббанк» активно кредитує фізичних осіб.

Кредити надаються під заставу нерухомості, поруку юридичної особи, заставу майнових прав на грошові кошти (депозит)та інше:

– строк користування кредитом до 3-х років;

– сплата процентів за користування кредитом-щомісячно;

– погашення кредиту в кінці строку за договором (можливе дострокове часткове або повне погашення кредиту);

– можливість відкриття кредитної лінії;

– можливість отримання кредиту готівкою або шляхом перерахування коштів на вказані рахунки;

– можливість отримання кредиту в розмірі 50% від оцінки, пропонуємого у заставу, майна.

2.3. Організаційно-методичне та інформаційне забезпечення розвитку кредитування підприємств малого та середнього бізнесу в АТ «УкрСиббанк»

Основна проблема при оцінці кредитоспроможності потенційного клієнта з сфери МСБ – його непрозорість. Якщо великі підприємства активно впроваджують іноземний досвід корпоративного управління, привертають провідні аудиторські і рейтингові фірми для оцінки свого фінансового стану і отримання кредитних оцінок, то МСБ не мають достатнього фінансування для покриття даних витрат. МСБ рейтингів не отримують, тому оцінка ризиків при кредитуванні таких підприємств здійснюється за допомогою внутрішньобанківських методик. Витрати на надання кредиту малому підприємству в порівнянні з прибутком, який розраховує отримати банк, достатньо великі.

У світовій практиці господарювання немає єдиної схеми підтримки розвитку малого та середнього бізнесу. В кожній країні розробляють певні механізми сприяння діяльності МСБ, які залежать від різних факторів (наприклад, наявних ресурсів, частки участі малих та середніх підприємств у господарській діяльності, основних видів діяльності малого та середнього

бізнесу тощо). Аналізуючи політику різних держав щодо підтримки підприємництва, варто вказати на позиції в цій галузі урядів США, Німеччини, Японії, Франції. В перелічених країнах наявна відпрацьована та стабільна законодавча база, яка визначає правові основи функціонування підприємництва, а також розроблено спеціальні схеми фінансової підтримки малого та середнього бізнесу.

Для того щоб отримати кредит у АТ «УкрСиббанк», суб'єкту МСБ необхідно надати наступний пакет документів : для юридичних осіб – баланс (форма №1), звіт про фінансові результати (форма №2); для фізичних осіб – декларацію про доходи або звіт суб'єкта малого підприємництва – платника єдиного податку (для платників єдиного податку). Якщо АТ «УкрСиббанк» має документально підтверджену інформацію про те, що клієнт СМБ є повністю або частково правонаступником іншого суб'єкта господарської діяльності внаслідок реорганізації бізнесу, то при розрахунку строку діяльності клієнта СМБ враховується строк діяльності суб'єкта підприємницької діяльності, правонаступником якого є клієнт СМБ. Якщо в забезпечення кредиту клієнта СМБ дана порука іншого суб'єкта господарської діяльності, то при визначенні строку фактичної діяльності поручителя клієнтам СМБ може враховуватися термін діяльності.

Крім цього, в обов'язковому порядку потрібно вказати місце державної реєстрації в регіоні за місцем знаходження установи АТ «УкрСиббанк», яка здійснює видачу кредиту. Для того, щоб кредитний комітет банку виніс позитивне рішення щодо видачі кредиту, клієнти СМБ повинні мати позитивну ділову репутацію, яка підтверджена підрозділом банківської безпеки банку, в тому числі на дату укладання кредитного договору або договору забезпечення з банком щодо відсутності: податкової застави, арешту поточного рахунку та майна, судових справ, у т. ч. про банкрутство, кримінальних справ проти засновників, наявність поточного рахунку в банку.

Для фізичних осіб у кредитний відділ АТ «УкрСиббанк» необхідно подати довідку про місце постійного проживання та роботи за місцем знаходження установи банку, яка здійснює кредитну операцію. Вік позичальника (фізичної особи) повинен бути не меншим за 21 рік на момент отримання кредиту та не повинен перевищувати 65 років на кінцевий термін його погашення. Не відносяться до цільової клієнтської групи позичальників СМБ: нерезиденти, інвестиційні фонди та інвестиційні компанії, в т. ч. пайові та корпоративні інвестиційні фонди.

Хоча кожний український банк є потенційним кредитодавцем для МСБ, багато банків мають дуже обмежений досвід у кредитуванні суб'єктів МСБ, оскільки переважна більшість українських банків не прагнуть надавати кредити дрібним підприємствам. За свідченням представників провідних українських та банків з іноземними інвестиціями в цей час усього близько 5 банків мають спеціальні програми фінансування МСБ, і на жаль їх кількість не зростає. Причини цього пов'язані з низьким процентом повернення кредитних зобов'язань та недосконалим державним регулюванням та системою правового захисту.

На рис.2.3 наведені деякі необхідні елементи ефективної співпраці АТ «УкрСиббанк» та суб’єкта підприємницької діяльності в сучасній економічній ситуації.

Предметом та метою діяльності будь-якої фінансової установи є визначення раціональних вимог і методичних основ побудови оптимальних організаційних структур і режимів роботи функціонально - технологічних систем, що забезпечують планування і реалізацію фінансових операцій банку, які підтримують його стійкість при заданих параметрах, спрямованих на приріст власного капіталу (акціонерного капіталу) і/або прибутку за умови збереження стабільності і стійкості цієї установи.

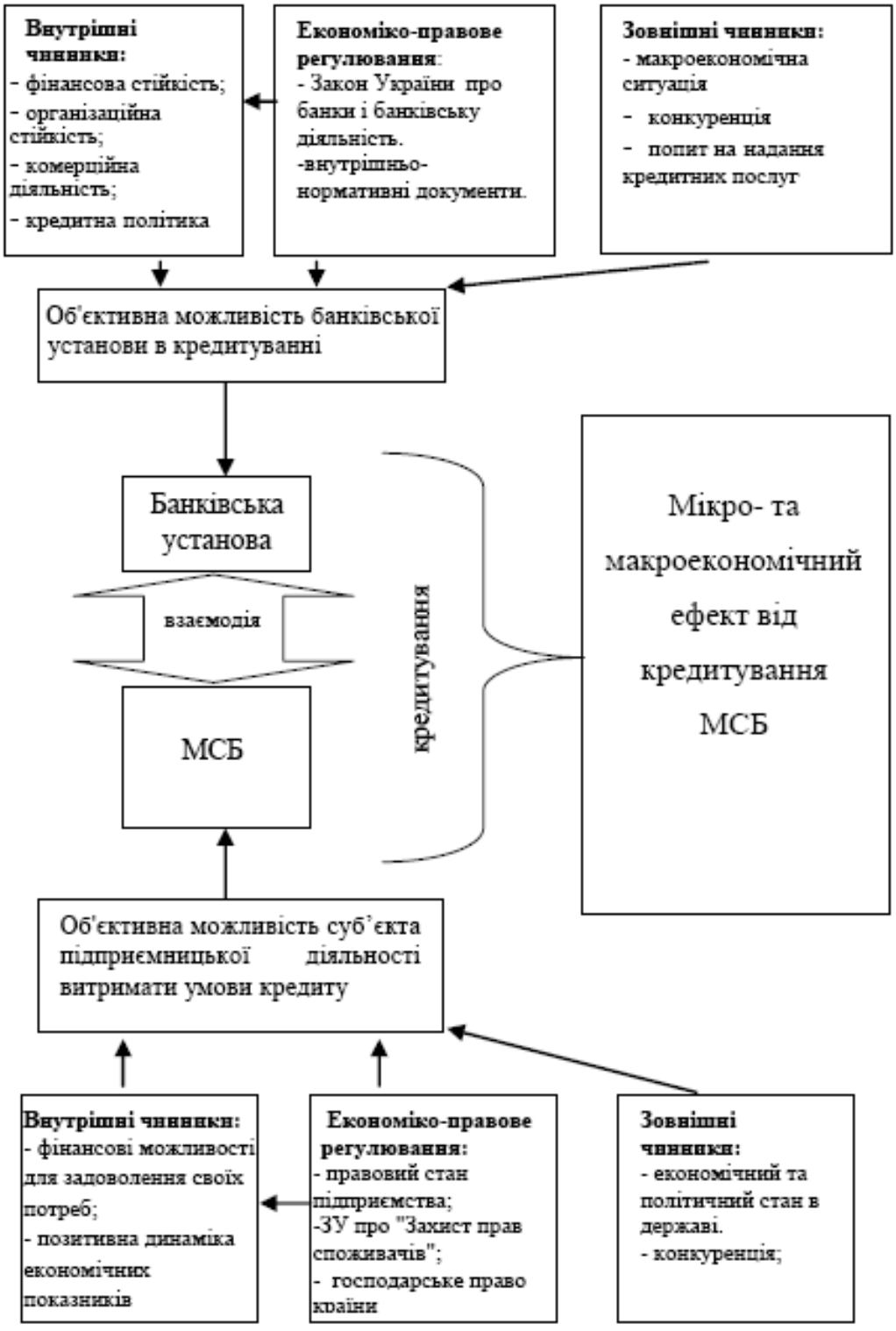

Рис.2.3. Схема ефективної співпраці АТ «УкрСиббанк» та суб'єкта підприємницької діяльності в сучасній економічній ситуації

На підставі цього твердження можна виділити об'єктивні умови для АТ «УкрСиббанк» які сприятимуть процесу кредитування. Пропонуємо поділити ці чинники на зовнішні та внутрішні.

По перше, управління ресурсною базою АТ «УкрСиббанк» на основі її

диференціації по термінах, обсягаг і вартості відповідно до можливостей активних операцій банку На діяльність фінансової установи впливають показники її стійкості, а саме:

– фінансова стійкість: програмування АТ «УкрСиббанк» на основі фінансово-економічних нормативів діяльності банку, моніторинг і аналіз діяльності банку, ідентифікація традиційних банківських ризиків на основі балансових узагальнень, поточна оцінка економічних вигод, операційно-вартісний аналіз банку і трансфертне ціноутворення;

– організаційна стійкість: планування діяльності АТ «УкрСиббанк»; організаційна побудова банку (лінійна, дивізійна, матрична структура; орієнтація на послугу або клієнта); управління людським капіталом: мотивація, матеріальне стимулювання, розкриття інноваційного потенціалу;

– комерційна діяльність: продуктова політика АТ «УкрСиббанк» і функціонально-технологічна підтримка продуктового ряду банку; фінансовий менеджмент клієнтури банку і його розвиток в інноваційний напрям діяльності банку на основі потреб клієнтів (ринку) або управління змінами (реінжиніринг процесів обслуговування клієнтів);

– кредитна політика – розширення кредитного та депозитного портфелю є основою для розвитку та росту ліквідності АТ «УкрСиббанк».

Правова сторона цього процесу регулюється через низку законодавчих актів, які визначають структуру банківської системи, економічні, організаційні і правові засади створення, діяльності, реорганізації та ліквідації банків. Основоположним законом що регулює діяльність абсолютно всіх банків України є закон України «Про банки та банківську діяльність». Регламентують внутрішньобанківську політику та діяльність департаментів, структурних управлінь та відділів внутрішньо корпоративні документи.

Зовнішні чинники які впливають на процес кредитування – це сьогодні складна кризова макроекономічна ситуація в світі та Україні, яка засвідчила, що стара фінансова модель, яка на попередньому етапі розвитку світової економіки обслуговувала товарообмінні процеси, в умовах прискореної глобалізації виявилася неефективною, а в окремих випадках – і відверто безпорадною. Крім того, на діяльність банківської установи впливає конкурентне середовище та зменшення попиту на надання кредитних послуг завдяки тому що небагато клієнтів інвестують.

Поточне фінансове становище, спроможність у разі потреби мобілізувати кошти з різних джерел і забезпечити оперативну конверсію

активів у ліквідні кошти – це об'єктивна можливість суб’єкта підприємницької діяльності витримати умови кредиту, що складається з таких факторів:

1.Внутрішні чинники:

– фінансові можливості для задоволення власних потреб, тобто необхідно створення прозорої схеми забезпечення необхідного фінансування підприємств для забезпечення їх рентабельності;

– позитивна прозора стабільна динаміка економічних показників та співвимірність рентабельності діяльності підприємства з вартістю кредиту – наявність передумов для одержання кредиту і здатність повернути його, Але при наявності нестандартних відхилень в структурі бізнесу, аномальних фінансових потоків та структури власності – усе це унеможливлює повернення кредиту.

2. Економіко-правове регулювання співпраці підприємства та банківської станови складається з:

– правовий стан суб’єкта підприємницької діяльності включає: правоздатності підприємства як юридичної особи та наявність у нього патенту та ліцензій на деякі види діяльності;

– основним законодавчим актом яким має користуватися підприємець є Закон України про захист прав споживачів, в якому регламентовано те, які правила мають виконуватися установою що надає послуги, зокрема банком.

– джерел господарського права: господарське законодавство; договір; звичай.

3. На відміну від внутрішніх факторів, зовнішні фактори залежать від державної політики в тій чи іншій сфері, від кон'юнктури фінансових ринків, стану економіки країни, галузі, до якої належить дане підприємство тощо.

Одним з головних факторів зовнішнього впливу на кредитоспроможність підприємства є політика держави, яка полягає у створенні відповідної нормативно-правової бази, відповідної інфраструктури та умов кредитування.

2.4. Методи оцінки кредитоспроможності підприємств малого та середнього бізнесу в АТ «УкрСиббанк»

В умовах ринкових відносин платоспроможність підприємств вважається найважливішою умовою їх господарської діяльності.

Платоспроможність – це можливість підприємства наявними грошовими ресурсами своєчасно погасити свої строкові зобов'язання [30; с. 62].

Коли підприємство має добрий фінансовий стан, то воно стійко платоспроможне. У разі поганого фінансового стану – воно періодично або постійно є неплатоспроможним. У процесі фінансового аналізу вивчається поточна і перспективна платоспроможність. При дослідженні поточної платоспроможності порівнюються суми платіжних засобів підприємства з строковими зобов'язаннями.

Методика оцінки кредитоспроможності підприємства малого та середнього бізнесу – позичальника АТ «УкрСиббанк» наведено в додатку А.

Проведемо розрахунок коефіцієнтів ліквідності та платоспроможності у табл. 2.7.

Коефіцієнт загальної ліквідності ТОВ «Альфа» має значення в межах нормативу, що свідчить про здатність покрити поточні зобов'язання підприємства за рахунок оборотних активів.

Таблиця 2.7

Показники платоспроможності ТОВ «Альфа» за 2018-2020 роки

Назва показника	Роки			Бали за рейтингом		
	2018	2019	2020	2018	2019	2020
1.1. Коефіцієнт миттєвої ліквідності (КЛ1)	0,00884	0,01590	0,00030	0	0	0
1.2. Коефіцієнт поточної ліквідності (КЛ2)	0,57	0,80	1,24	10	10	20
1.3. Коефіцієнт загальної ліквідності (покриття) (КП)	1,86	1,83	2,06	15	15	20
Загальна оцінка				25	25	40

Коефіцієнт поточної ліквідності у 2019-2020 роках також має значення більше нормативного, що свідчить про можливість погашення заборгованості за рахунок дебіторської заборгованості та грошових коштів підприємства.

Коефіцієнт миттєвої ліквідності має досить низьке значення, тобто підприємство має нестачу грошових коштів для погашення поточної заборгованості. Загальна оцінка платоспроможності ТОВ «Альфа» у 2018-2019 році має по 25 балів, а у 2020 році платоспроможність підприємства

значно покращилася (40 балів).

Проведемо оцінку фінансової стійкості ТОВ «Альфа» за 2018-2020 роки.

Таблиця 2.8

Показники фінансової стійкості ТОВ «Альфа» за 2018-2020 роки

Назва показника	Роки			Бали за рейтингом		
	2018	2019	2020	2018	2019	2020
2.1. Коефіцієнт фінансової незалежності (КН)	0,74	0,59	5,16	20	20	0
2.2. Коефіцієнт маневреності власних коштів (КМ)	0,57	0,45	0,60	20	0	20
Загальна оцінка				40	20	20

Коефіцієнт фінансової незалежності характеризує можливість підприємства виконати зовнішні зобов'язання за рахунок власних активів, тобто його залежність від позикових коштів. У 2020 році можна відмітити високу фінансову незалежність підприємства, оскільки коефіцієнт фінансової незалежності має значення 5,16, при нормативному (більше 0,5).

Коефіцієнт маневреності власних коштів показує частку власних обігових коштів у власному капіталі підприємства. Для даного показника позитивною тенденцією є збільшення та перевищення значення 0,5. Тобто у 2018 та 2020 році частка власних обігових коштів була в межах нормативу.

Проаналізуємо обсяги реалізації продукції ТОВ «Альфа» у 2018-2020 роках.

Таблиця 2.9

Обсяги реалізації ТОВ «Альфа» за 2018-2020 роки

Назва показника	Роки			Бали за рейтингом		
	2018	2019	2020	2018	2019	2020
Виручка від реалізації	3485,1	3587,2	7483			
3.1. Темп приросту виручки від реалізації	5,89	2,93	108,60	10	10	20
3.2. Обсяг реалізації продукції на експорт				0	0	0
Загальна оцінка				10	10	20

Отже, чистий дохід від реалізації продукції ТОВ «Альфа» у 2018 році становив 3485,1 тис. грн., у 2019 році – 3587,2 тис. грн., а у 2020 році – 7483 тис. грн., тобто спостерігається зростання обсягів реалізації продукції підприємства, при чому вся продукція реалізується лише на внутрішньому ринку, експорту продукції не має. У 2020 році спостерігаються високі темпи зростання обсягів реалізації продукції – 108,60% в порівнянні із 2019 роком.

4. Проведемо аналіз оборотів за рахунками позичальника

У 2018 році рахунки ТОВ «Альфа» були лише в АКБ «Укрсоцбанк», в 2019 році було відкрито рахунки ще й в АТ «УкрСиббанк», а у 2020 році рахунки були лише в АТ «УкрСиббанк». У 2018 році заборгованість за кредитами перед АКБ «Укрсоцбанк» становила 86,7 тис. грн., у 2019 році перед АКБ «Укрсоцбанк» – 46,70 тис. грн., а перед АТ «УкрСиббанк» – 212,10 тис. грн., у 2020 році кредиторську заборгованість перед АКБ «Укрсоцбанк» було погашено, а перед АТ «УкрСиббанк» заборгованість становила 5500 тис. грн.

Таблиця 2.10

Аналіз оборотів за рахунками ТОВ «Альфа» за 2018-2020 роки

Назва показника	Роки			Бали за рейтингом		
	2018	2019	2020	2018	2019	2020
4.1. Співвідношення надходжень на всі поточні рахунки позичальника в Промінвестбанку та його загальної заборгованості Промінвестбанку за кредитами і відсотками				0	0	0
4.2. Наявність рахунків в національній та іноземній валютах	Укрсоцбанк	Укрсоцбанк Промінвестбанк	Промінвестбанк	-10	0	10
4.3. Наявність заборгованості за кредитами інших банків	Укрсоцбанк – 86,7; Промінвестбанк - 0	Укрсоцбанк – 46,70; Промінвестбанк – 212,10	Укрсоцбанк – 0; Промінвестбанк - 5500	-5	-5	0
4.4. Наявність спеціального режиму розрахунків для погашення кредитів (відповідно до постанови Кабінету Міністрів України)	Не має	Не має	Не має			
Загальна оцінка				-15	-5	10

Протягом 2018-2020 років ТОВ «Альфа» не мало спеціального режиму для здійснення розрахунків з погашення кредитів.

5. Аналіз складу та динаміки дебіторської та кредиторської заборгованості

Таблиця 2.11

Аналіз складу та динаміки дебіторської та кредиторської заборгованості ТОВ «Альфа» за 2018-2020 роки

Назва показника	Роки			Рейтинг		
	2018	2019	2020	2018	2019	2020

5.1. Питома вага простроченої дебіторської заборгованості	0	0	0	20	20	20
5.2. Питома вага простроченої кредиторської заборгованості	0	0	0	20	20	20
5.3. Динаміка простроченої дебіторської та кредиторської заборгованості (у порівнянні з початком року)						
5.3.1. Дебіторської заборгованості	0	0	0			
5.3.2. Кредиторської заборгованості	0	0	0			
5.3.3. Податкова пільга	Не має	Не має	Не має	0	0	0
Загальна оцінка				40	40	40

За аналізований період 2018-2020 роки на ТОВ «Альфа» відсутні прострочена дебіторська та кредиторська заборгованості, що значно підвищує рівень платоспроможності підприємства.

6. Аналізуємо прибутки та збитки ТОВ «Альфа» за 2018-2020 роки.

Таблиця 2.12

Аналіз прибутку та збитку ТОВ «альфа» за 2018-2020 роки

Назва показника	Роки			Бали за рейтингом		
	2018	2019	2020	2018	2019	2020
6.1. Діяльність поточного року (чистий прибуток)	212	34,3	61,4	50	50	50
6.2. Діяльність минулих років	Прибуткова за два минулих роки	Прибуткова за два минулих роки	Прибуткова за два минулих роки	70	70	70
Загальна оцінка				120	120	120

Діяльність ТОВ «Альфа» є прибутковою за досліджувані роки. Чистий прибуток підприємства у 2018 році становив 212 тис. грн., за 2019 рік – 34,3 тис. грн., за 2020 рік – 61,4 тис. грн. Дані показники значно підвищують платоспроможність підприємства.

7. Аналіз рентабельності

Таблиця 2.13

Аналіз рентабельності ТОВ «Альфа» за 2018-2020 роки

Назва показника	Роки			Бали за рейтингом		
	2018	2019	2020	2018	2019	2020
7.1. Рентабельність виробництва	7,61	1,61	1,14	20	0	0
7.2. Динаміка рентабельності						
7.2.1. Динаміка рентабельності виробництва				5	-15	-15
7.2.2. Динаміка рентабельності активів (ROA)	5,41	0,94	0,42	-10	-10	-10
7.2.3. Динаміка рентабельності продажу	6,08	0,96	0,82	-10	-10	-10
Загальна оцінка				5	-35	-35

Протягом досліджуваного періоду показники рентабельності ТОВ «Альфа» постійно погіршуються. Рентабельність виробництва у 2018 році становила 7,61%, у 2019 році - 1,61%, у 2020 році – 1,14%, рентабельність активів у 2018 році становила 5,41%, у 2019 році – 0,94%, у 2020 році – 0,42%, рентабельність продажу у 2018 році становила 6,08%, у 2019 році – 0,96%, у 2020 році – 0,82%. Отже, показники рентабельності підприємства у 2020 році є досить низькими, що свідчить про низьку ефективність діяльності підприємства (підприємство отримує незначний прибуток в порівняні із ресурсами, що використовуються для виробництва).

8. Кредитна історія

Таблиця 2.14

Аналіз кредитної історії ТОВ «Альфа» за 2018-2020 роки

Назва показника	Роки			Бали за рейтингом		
	2018	2019	2020	2018	2019	2020
8.1. Кредитна історія	відсутня	відсутня	відсутня	-5	-5	-5
8.2. Користувався кредитами банку	своєчасна сплата кредитів та процентів	своєчасна сплата кредитів та процентів	своєчасна сплата кредитів та процентів	30 15	30 15	30 15
8.3. Найбільша сума раніше поверненого кредиту складає	82%	83%	87%	5	5	5
Загальна оцінка				45	45	45

Кредитна історія ТОВ «Альфа» відсутня протягом 2018-2020 років, за кредитами банків, що ТОВ «Альфа» користувався, своєчасно сплачувалась заборгованість за кредитами та відсотками за ними.

9. Ефективність управління позичальника

Таблиця 2.15

Аналіз ефективності управління ТОВ «Альфа» за 2018-2020 роки

Назва показника	Роки		Бали за рейтингом			
	2018	2019	2020	2018	2019	2020
1	2	3	4	5	6	7
9.1.1. Наявність перспективного бізнес-плану (ТЕО)	присутній	присутній	присутній	10	10	10
9.2. Питома вага власних коштів підприємства у	26%	27%	65%	0	0	10

вартості кредитного проекту складає						
Загальна оцінка				10	10	20

У 2018 році питома вага власних коштів в бізнес-плані становила 26%, у 2019 році – 27%, а у 2020 році підприємство стало більш забезпеченим і відповідно частка власних коштів у бізнес-плані становила 65%.

10. Вплив географічних та галузевих факторів

Таблиця 2.16

Вплив географічних та галузевих факторів на діяльність ТОВ «Альфа» за 2018-2020 роки

Назва показника	Роки			Бали за рейтингом		
	2018	2019	2020	2018	2019	2020
1	2	3	4	5	6	7
10.1. Позичальник є	резидентом України	резидентом України	резидентом України	0	0	0
10.2. Позичальник належить до галузі із рівнем ризику	низьким ризиком	низьким ризиком	низьким ризиком	10	10	10
10.3. Для підприємств, основу діяльності яких складає сезонне виробництво та/або реалізація продукції	термін повернення кредиту припадає на період із максимальним надходженням коштів на рахунки позичальника	термін повернення кредиту припадає на період із максимальним надходженням коштів на рахунки позичальника	термін повернення кредиту припадає на період із максимальним надходженням коштів на рахунки позичальника	10	10	10
Загальна оцінка				20	20	20

Отже, ТОВ «Альфа» є резидентом України з низьким ступенем ризику

11. Оцінка ділових якостей керівництва позичальника

Таблиця 2.17

Оцінка ділових якостей керівництва ТОВ «Альфа» за 2018-2020 роки

Назва показника	Роки			Бали за рейтингом		
	2018	2019	2020	2018	2019	2020
1	2	3	4	5	6	7

11.1. Керівник має досвід керівної роботи на підприємстві (або підприємствах), яке успішно співпрацювало з Промінвестбанком	1 рік	2 роки	3 роки	0	0	5
Загальна оцінка				0	0	5

12. Інша інформація

Таблиця 2.18

Інша інформація щодо діяльності ТОВ «Альфа» за 2018-2020 роки

Назва показника	Роки			Бали за рейтингом		
	2018	2019	2020	2018	2019	2020
1	2	3	4	5	6	7
12.1. Термін існування підприємства	4 роки	5 років	6 років	10	10	15
12.2. Наявність власного ліквідного майна (вільного від зобов'язань, а також за виключенням майна, яке пропонується в заставу за новим кредитом), вартість якого складає	0	0	0	0	0	0
12.3. Аудиторські висновки	відсутні	відсутні	відсутні	-10	-10	-10
12.4. Наявність позитивної оцінки міжнародних рейтингових агентств	не має	не має	не має	0	0	0
Загальна оцінка				0	0	5

Отже, за проведеними розрахунками здійснимо аналіз кредитоспроможності позичальника за методикою АТ «УкрСиббанк» в табл. 2.19.

Таблиця 2.19

Аналіз кредитоспроможності ТОВ «Альфа» за 2018-2020 роки

Назва показника	Бали за рейтингом		
	2018	2019	2020
1	2	3	4
1. Платоспроможність	25	25	40
2. Фінансова стійкість	40	20	20
3. Аналіз обсягів реалізації	10	10	20
4. Аналіз оборотів за розрахунками	-15	-5	10
5. Аналіз складу та динаміки дебіторської та кредиторської заборгованості	40	40	40
6. Аналіз прибутків та збитків	120	120	120
7. Аналіз рентабельності	5	-35	-35
8. Кредитна історія	45	45	45

9. Ефективність управління	10	10	20
10. Вплив географічних та галузевих факторів	20	20	20
11. Оцінка ділових якостей керівництва	0	0	5
12. Інша інформація	0	0	5
Загальна кількість балів	300	250	310
Рейтинг позичальника	Клас Б	Клас В	Клас Б

Отже, у 2020 році ТОВ «Альфа» відносить до підприємств з мінімальним ризиком, що свідчить про високу ефективність діяльності та платоспроможність підприємства. Тому АТ «УкрСиббанк» розглядає дане підприємство як потенційного позичальника з мінімальним ступенем ризику та може надати кредит в залежності від потреб клієнта.

Висновки до розділу 2

Фінансова криза змусила вітчизняні комерційні банки переглянути підходи до ведення бізнесу, змінити стратегічні орієнтири. Сьогодні багато банківських установ акцентують свою увагу саме на обслуговуванні діяльності МСП. Адже, як свідчить статистика, в кризових умовах підприємства малого і середнього бізнесу показали кращі результати діяльності порівняно з великими підприємствами.

Але незважаючи на позитивну динаміку розвитку МСП, їх кредитування банківською системою України практично неможливо як з об'єктивною (недосконала законодавчо-нормативна база), так і з суб'єктивної (економічна невигідність) точок зору.

Однією з основних, якщо не головною проблемою при кредитуванні малого бізнесу є відсутність у банків дешевих довгострокових ресурсів. Залучення коштів на депозити на термін більше року є занадто дорогим і ризикованим, враховуючи коливання ставок.

Світова фінансова криза, наслідком якої було посилення тенденції до зростання рівня проблемної кредитної заборгованості, викликала значне погіршення ліквідності банківського сектора економіки.

Як свідчить практика, нині завдання реструктуризації кредитної заборгованості пов’язані із фінансовими труднощами позичальника. Це потребує внесення змін до умов фінансування, викликаних неможливістю позичальника виконувати умови кредитного договору щодо погашення відсотків (комісій) за кредитом та щодо основного боргу. При цьому банк повинен проаналізувати причини виникнення зазначених проблем, вивчити можливості позичальника щодо обслуговування боргу в подальшому (через певний проміжок часу).

У світовій практиці господарювання немає єдиної схеми підтримки розвитку малого та середнього бізнесу. В кожній країні розробляють певні механізми сприяння діяльності МСБ, які залежать від різних факторів (наприклад, наявних ресурсів, частки участі малих та середніх підприємств у господарській діяльності, основних видів діяльності малого та середнього бізнесу тощо). Аналізуючи політику різних держав щодо підтримки підприємництва, варто вказати на позиції в цій галузі урядів США, Німеччини, Японії, Франції. В перелічених країнах наявна відпрацьована та стабільна законодавча база, яка визначає правові основи функціонування підприємництва, а також розроблено спеціальні схеми фінансової підтримки малого та середнього бізнесу.

РОЗДІЛ 3
ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В КОМЕРЦІЙНИХ БАНКАХ УКРАЇНИ

3.1. Перспективи розвитку банківського кредитування клієнтів середнього та малого бізнесу в Україні

У сучасній світовій практиці носієм новаторської ідеї постає індивід, який розробляє її самостійно або в колективі однодумців. Обов'язковою тут є умова не обмежуватися лише розробкою ідеї, а, надавши їй комерційного характеру, втілити в життя. Організаційні форми підприємницької діяльності в сучасній ринковій економіці можуть бути дуже різні. В економічній галузі провідне місце посідає ділова фірма, організована як одноосібне підприємство, товариство (партнерство), корпорація.

Мале підприємництво – це особлива форма економічної активності, яка передбачає: орієнтацію на досягнення комерційного успіху; інноваційний та ризикований характер діяльності; перспективність, спрямованість на подальший розвиток, розширення масштабів і сфери діяльності; свободу та самостійність суб'єктів у прийнятті управлінських рішень та здійсненні бізнесу; майнову відповідальність підприємців за результати господарювання; постійний характер господарської діяльності, укладення регулярних, а не одноразових угод [43, с. 12].

Мале підприємництво є певним стилем (типом) господарської поведінки, представникам якого притаманні: динамічність, ініціативність, підприємливість, цілеспрямованість, наполегливість у здійсненні задумів, творче ставлення до справи, пошук нетрадиційних рішень і нових способів дій, готовність до ризику, вміння управляти, оперативність, орієнтація на потреби споживачів та їхню поведінку на ринку, комунікативність.

Головною метою малих підприємств зазвичай є отримання прибутку,

проміжними цілями – щонайповніше задоволення споживчого попиту на товари та послуги, зміцнення позицій на ринку, обслуговування певної групи клієнтів (сегмента ринку).

Загальновизнані переваги малого бізнесу – мобільність, здатність швидко пристосовуватися до змін споживчого попиту, гнучкість, раціональна організаційна структура підприємства, оперативність освоєння випуску нової продукції малими партіями, невеликі експлуатаційні витрати [2, с. 235].

Мале підприємництво як самостійний і незамінний елемент ринкової економіки істотно впливає на структурну перебудову в економіці країни, робить певний внесок у збільшення загальних обсягів виробництва, роздрібного товарообігу, сприяє економії та раціональному використанню ресурсів, створює сприятливе середовище для розвитку конкуренції та усунення монополізму в здійсненні підприємницької діяльності, забезпечує стимули до інноваційних процесів та високоефективної праці.

Світовий досвід показує, що малий і середній бізнес фінансується переважно невеликими банківськими установами: земельними банками й ощадними касами, банками взаємного кредитування та кооперативними банками, які спеціалізуються на кредитуванні дрібних і середніх підприємств. Рівень функціонування цих установ досить високий, вони задовольняють потреби клієнтів у найрізноманітніших фінансових послугах, пропонуючи не тільки кредити й інвестиції, а й фінансовий консалтинг (консультації з фінансового менеджменту, маркетингу, бухгалтерського обліку) та методичне забезпечення малого й середнього бізнесу.

В Україні спостерігається інша ситуація. Великі банки країни концентрують у себе найбільше активів, у тому числі за рахунок наданих кредитів та інвестицій. Також вони залучають найбільше коштів клієнтів, зокрема зі сфери малого й середнього бізнесу, працюючи з ними через розгалужену мережу філій та відділень.

Наприклад, в організаційній структурі найбільших і великих банків України та їхніх філій обов'язково є відділи (або сектори) мікрокредитування.

Так, Укрсиббанк, що належить до великих банків, надає мікро кредити дрібним підприємцям – позики від 50000 до 500000 тис. грн. на розвиток приватного бізнесу. Відповідні позички надаються за спрощеною процедурою – шляхом заповнення анкети й підрахунку балів, що дає можливість приймати рішення про кредитування майже миттєво. Це так звані кореговані системи, що містять набір найважливіших соціально-демографічних характеристик позичальника, які засвідчують низьку ймовірність неповернення кредиту.

Майже всі банки, що кредитують малий і середній бізнес в Україні, працюють у рамках програм міжнародних фінансових організацій. Так, у співпраці з Європейським банком реконструкції та розвитку великі банки пропонують кредитування підприємств малого та середнього бізнесу на сприятливих умовах: максимальна сума кредиту – 750000 доларів США, термін кредитування – до 5 років.

Складнішою є ситуація в регіонах, де, незважаючи на значну кількість малих банків, немає жодного, який спеціалізувався б на обслуговуванні малого й середнього бізнесу в регіональному масштабі.

Проте варто зазначити, що починаючи з IV кварталу 2017 року банківська система поступово змінює орієнтири в кредитуванні, вже не відмовляючись від надання кредитів великим корпоративним клієнтам. Для нівелювання ризиків в умовах фінансової кризи банкіри охоче надають кредити середньому та малому бізнесу, особливо товаровиробникам.

Водночас, безперечно, змінюються й вимоги до виду забезпечення; коефіцієнта платоспроможності; ретельніше здійснюється перевірка реальних доходів та витрат представників малого й середнього бізнесу.

Основними пріоритетами розвитку в Україні доступної, зручної, розгалуженої й соціально спрямованої системи мікрокредитування є:

– стимулювання банків та небанківських фінансових установ (зокрема, кредитних спілок, товариств взаємного кредитування тощо) до розширення мікрокредитування й удосконалення законодавчого забезпечення їхньої діяльності;

– створення сприятливих умов для отримання мікро кредитів, у тому числі за рахунок спрощення порядку їх надання, зменшення відсоткових ставок, збільшення строків користування;

– удосконалення механізмів державної підтримки суб'єктів малого підприємництва в отриманні кредитів, розробка національної програми мікрокредитування;

– проведення всеукраїнського конкурсу серед банків та небанківських фінансових установ із відзначенням переможців за досягнення в розвитку системи мікрокредитування;

– налагодження системи інформаційно-освітнього забезпечення громадян у сфері кредитування;

– нормативне врегулювання відносин між банківськими фінансовими установами та клієнтами;

– створення умов для розвитку банківських і небанківських фінансових установ;

– удосконалення нормативно-правових процедур кредитування банківськими й небанківськими фінансовими установами;

– вивчення й запозичення кращого світового досвіду у сфері розвитку мікрокредитування.

Серед принципових питань удосконалення банківського кредитування малого підприємництва – створення гнучкої системи гарантій, яка відкрила б можливості кредитування для всіх категорій підприємств. Першорядне значення тут має забезпечення повернення кредиту. Як свідчить практика, є декілька варіантів вирішення цього питання. Перший – ризики бере на себе комерційний банк, який приймає рішення з кредитування малого бізнесу. Недолік такого варіанта – його впровадження залежить від вольових якостей та стратегічного бачення керівництва конкретної банківської установи, ефективності його менеджменту, адже нині банки здебільшого не довіряють суб'єктам малого бізнесу й не хочуть брати на себе ризики, пов'язані з їхнім кредитуванням.

Другий варіант – гарантії забезпечуються спеціалізованими фондами або іншими інститутами підтримки малого підприємництва. При цьому фінансові ресурси установ, які можуть бути залучені з бюджету, спрямовуються не безпосередньо на кредитування, а на забезпечення комерційних кредитів. Недолік варіанта – недостатні обсяги бюджетних ресурсів та фінансування таких установ.

Третій варіант – гарантії за кредитами забезпечують державні та муніципальні органи влади для малих і середніх підприємств, які працюють у соціально значущих галузях економіки, беруть участь у виконанні державних замовлень, виконують заходи в рамках регіональних програм соціально-економічного розвитку територій та населених пунктів. Недолік варіанта – низький рівень залучення малих підприємств до виконання державних і муніципальних замовлень, необхідність розширення такої практики на центральному й регіональному рівнях.

Четвертий варіант – створення комерційних схем гарантування за кредитами, запровадження продажу гарантій як форми вкладення капіталу з метою отримання прибутку. Недолік – хоча схеми комерціалізації гарантій ефективно застосовуються в розвинених ринкових країнах, але в Україні їх важко впроваджувати через ризикованість ведення підприємницької діяльності у сфері малого підприємництва й загальну високу вартість процедур ведення бізнесу, а також через брак фінансово-кредитних ресурсів.

Отже, банківське кредитування загалом є найефективнішим легальним джерелом ресурсів для малого та середнього бізнесу. Як правило, кредитні кошти банків спрямовуються на задоволення регулярних потреб малих підприємств та на довгострокові інвестиції. Зростання зацікавленості фінансових установ у розвитку малого підприємництва зумовлюється перспективою розширення ринку збуту банківських послуг за рахунок нового сектору економіки та низкою переваг, які має кредитування малого бізнесу порівняно з великим.

На державному рівні треба продовжувати роботу, спрямовану на

залучення до України коштів міжнародних фондів, кредитно-фінансових установ, а також на забезпечення доступу до цих ресурсів якнайбільшої кількості вітчизняних банків, що відповідають критеріям прийнятності таких установ.

3.2. Організаційно-функціональні методи підвищення ефективності кредитування

Однією з основних причин виникнення проблемних позик є помилки, допущені фахівцями банку на стадії аналізу кредитоспроможності потенційних позичальників та їх проектів. Тому цілком логічним було б виконання мідл-офісом функції контролю кредитних пропозицій, поданих фронт-офісом

Нині в переважній більшості банківських установ (особливо в структурних підрозділах банків – філіях, відділеннях тощо) кредитний процес на всіх його етапах здійснюється в межах одного кредитного підрозділу.

У 2016 році АТ «УкрСиббанк» розроблено положення «Про організацію операційної роботи банку», яке базується на принципах розмежування функцій. Проект містить такі поняття, як «фронт-офіс» та «бек-офіс», які поки що не мають широкого застосування у вітчизняній банківській практиці. Під фронт-офісом розуміють підрозділ АТ «УкрСиббанк», який виконує роль його представника перед клієнтом та виступає ініціатором операції. Структурний підрозділ АТ «УкрСиббанк», що забезпечує продовження операції, розпочатої фронт-офісом, шляхом здійснення реєстрації, перевірки, звірки, обліку та контролю всіх операцій, названо бек-офісом.

Уже з тлумачення термінів, випливає, що ініціатором тієї чи іншої банківської операції є фронт-офіс, працівники якого забезпечують укладення угод, ідентифікацію операцій з оцінкою ризиків і підрахунком прибутків та збитків. Операційна робота в банку починається у фронт-офісі, підрозділи якого безпосередньо працюють із клієнтами на фінансовому ринку щодо

залучення та розміщення ресурсів, а також надання послуг на комісійних засадах.

Мета діяльності фронт-офісу – отримання прибутку, мінімізація впливу ризиків фінансового ринку, протидія конкурентному середовищу, підтримання ліквідної позиції та розширення спектра банківських послуг і банківських продуктів. Суб'єктами його діяльності є клієнти (юридичні та фізичні особи), установи банків, небанківські установи, уряд. Фронт-офіс, з огляду на результати роботи всіх підрозділів, відноситься до центру прибутків. Він відповідає за розвиток банківських продуктів, ліквідність і виконання нормативів.

Отримані від фронт-офісу документи працівники бек-офісу перевіряють, реєструють, вводять всю необхідну інформацію в автоматизовану систему обробки даних і в подальшому контролюють виконання операції. Суб'єктами діяльності бек-офісу є підрозділи фронт-офісу, установи банків, податкові, судові та правоохоронні органи, уряд, контрагенти, статистичні органи тощо. Бек-офіс, з огляду на результати його роботи, відноситься до центру витрат. Він забезпечує дотримання прийнятих стандартів, виконання відповідних процедур обліку та контролю.

Особливу увагу приділено оптимізації системи внутрішнього контролю за операційним ризиком, який виникає внаслідок неспроможності контролювати обробку операцій, документацію, облікове та фізичне середовище.

З метою запобігання або зменшення операційного ризику в АТ «УкрСиббанк» пропонується для забезпечення ефективної системи внутрішнього контролю застосовувати методи адміністративного і бухгалтерського контролю. До методів адміністративного контролю належать: організаційні методи, виробничі методи та метод розподілу функцій. До методів бухгалтерського контролю належать: метод обліку операцій у повному обсязі, метод захисту і збереження облікової інформації, метод своєчасної звірки та метод оцінки вартості.

Особливої уваги заслуговує метод розподілу функцій. Розподіл обов'язків як один із засобів адміністративного контролю зменшує ризик механізацій та помилок і покликаний не допустити одноосібного впливу на хід операції. У ній повинні брати участь принаймні дві особи, і її виконання слід відокремлювати від облікової та контрольної функцій. Роботу однієї особи повинна перевіряти інша, з'ясовуючи наявність відповідних повноважень на здійснення операції та її відображення в обліку.

АТ «УкрСиббанк» повинен розробити такі процедури виконання операцій, за якими:

– відповідальність за облік і зберігання активів, санкціонування операцій та прийняття зобов'язань, укладення угод, а також загальний контроль за операціями й зобов'язаннями банку несли б різні особи;

– обов'язки розподілялися б таким чином, щоб ніхто не міг незаконно привласнювати активи, давати недостовірні дані про зобов'язання, неправильно реєструвати операції;

– зобов'язання приймалися б згідно з намірами і повноваженнями керівництва;

– дотримувалися б правила санкціонування, в яких зазначено межу загальних і спеціальних санкцій, прізвище уповноваженої особи, відповідальної за виконання певних повноважень, та визначено обставини, за яких тим чи іншим посадовим особам надаються спеціальні (більші, ніж зазвичай) повноваження.

Запропонована АТ «УкрСиббанк» структура розподілу функцій за будь-якими банківськими операціями (розрахунковими, кредитними, депозитними, валютними, із цінними паперами тощо), де фронт-офіс відповідає за укладення угод, ідентифікацію операцій з оцінкою ризиків, а бек-офіс – за їх продовження шляхом здійснення реєстрації, перевірки, звірки, обліку та контролю, може бути використана щодо кредитних послуг тільки як принципова. Кредитний процес є досить специфічним і багатоетапним.

На відміну від інших операцій, виконання розпочатої фронт-офісом

кредитної операції не обмежується здійсненням реєстрації, перевірки, звірки, обліку та відповідного контролю, – воно потребує також спілкування із клієнтом, регулярного моніторингу кредитного ризику шляхом аналізу діяльності позичальника, відображеної у його фінансовій та бухгалтерській звітності в процесі супроводження кредитного проекту. Відтак виникає об'єктивна потреба у створенні, так би мовити, проміжної ланки – мідл-офісу.

Для надання кредитних послуг на фронт-офіс могли би бути покладені такі функції: залучення клієнтів, попередній розгляд кредитного проекту, аналіз кредитоспроможності позичальника й ефективності проектів, визначення ступеня кредитного ризику та формування кредитних пропозицій.

Залучення клієнтів окремим структурним підрозділом АТ «УкрСиббанк» сприятиме нарощенню обсягів кредитування та відповідно збільшенню доходів.

На зниження ефективності кредитних операцій АТ «УкрСиббанк» впливає частина кредитних проектів, які пройшли процедуру розгляду, але з різних причин не були реалізовані (негативні результати аналізу, відхилення кредитним комітетом пропозиції надати позичку тощо). Ретельніший, кваліфікованіший попередній аналіз малоперспективного кредитного проекту фронт-офісом мінімізує вірогідність його подальшого розгляду, що позбавить банк і його фахівців від невиправданих витрат часу та коштів.

Однією з основних причин виникнення проблемних позик у АТ «УкрСиббанк» є помилки, допущені фахівцями банку на стадії аналізу кредитоспроможності потенційних позичальників та їх проектів. Тому цілком логічним було б виконання мідл-офісом функції контролю кредитних пропозицій, поданих фронт-офісом. Тобто, мідл-офіс проводить незалежне визначення адекватності оцінки кредитного ризику, зробленої фронт-офісом, спеціалісти якого, розглядаючи проект, можуть проявити суб'єктивізм під впливом безпосереднього спілкування з клієнтом. Таке вдосконалення системи внутрішнього контролю за здійсненням кредитних операцій дасть змогу знизити рівень проблемної заборгованості за позичками наданими АТ

«УкрСиббанк».

При розробці даної схеми організаційної структури кредитного процесу АТ «УкрСиббанк» враховано також іншу суттєву причину виникнення проблемної заборгованості, а саме: невиконання фахівцями банку в ході супроводження кредитного проекту всіх необхідних заходів. Аби запобігти цьому, обов'язки щодо супроводження проектів та контролю за виконанням позичальниками умов договорів пропонується покласти на окремий структурний підрозділ банку – мідл-офіс. Регулярний та незалежний моніторинг ризиків на етапі супроводження кредитного проекту підвищить ефективність контролю за ними.

Віднесення обліку кредитних операцій до функцій бек-офісу відповідає принципам розподілу обов'язків. Такий розподіл має поліпшити систему внутрішнього контролю операційним ризиком, а відтак – сприяти зниженню рівню кредитного ризику.

Запропонована організаційна структура кредитного процесу, заснована на розмежуванні функцій аналізу, супроводження кредитних проектів та їх обліку між окремими структурними підрозділами, є дієвим засобом підвищення ефективності кредитних операцій. З її упровадженням, по-перше, очікується збільшення обсягу кредитних операцій, і друге – суттєво вдосконалиться система внутрішнього контролю за всіма притаманними кредитним операціям ризиками, що в свою чергу дасть змогу знизити їх рівень, а і же, поліпшити структуру кредитного портфеля та зменшити ти частки проблемної заборгованості АТ «УкрСиббанк». Це сприятиме скороченню витрат АТ «УкрСиббанк» на формування резервів для відшкодування можливих збитків за кредитними операціями.

Висновки до розділу 3

Банківське кредитування загалом є найефективнішим легальним джерелом ресурсів для малого та середнього бізнесу. Як правило, кредитні

кошти банків спрямовуються на задоволення регулярних потреб малих підприємств та на довгострокові інвестиції. Зростання зацікавленості фінансових установ у розвитку малого підприємництва зумовлюється перспективою розширення ринку збуту банківських послуг за рахунок нового сектору економіки та низкою переваг, які має кредитування малого бізнесу порівняно з великим.

На державному рівні треба продовжувати роботу, спрямовану на залучення до України коштів міжнародних фондів, кредитно-фінансових установ, а також на забезпечення доступу до цих ресурсів якнайбільшої кількості вітчизняних банків, що відповідають критеріям прийнятності таких установ.

На місцевому рівні однією з основних причин виникнення проблемних позик є помилки, допущені фахівцями банку на стадії аналізу кредитоспроможності потенційних позичальників та їх проектів. Тому цілком логічним було б виконання мідл-офісом функції контролю кредитних пропозицій, поданих фронт-офісом.

Запропонована організаційна структура кредитного процесу, заснована на розмежуванні функцій аналізу, супроводження кредитних проектів та їх обліку між окремими структурними підрозділами, є дієвим засобом підвищення ефективності кредитних операцій. З її упровадженням, по-перше, очікується збільшення обсягу кредитних операцій, і друге – суттєво вдосконалиться система внутрішнього контролю за всіма притаманними кредитним операціям ризиками, що в свою чергу дасть змогу знизити їх рівень, а і же, поліпшити структуру кредитного портфеля та зменшити ти частки проблемної заборгованості АТ «УкрСиббанк». Це сприятиме скороченню витрат АТ «УкрСиббанк» на формування резервів для відшкодування можливих збитків за кредитними операціями.

ВИСНОВКИ

Однією з особливостей функціонування суб'єктів малого підприємництва є значна залежність від позикових коштів і, насамперед, від банківських кредитів. Це пояснюється об'єктивною обмеженістю вільних фінансових ресурсів, прискореної оборотність оборотних коштів, меншими можливостями для довгострокового планування руху грошових коштів.

На сьогоднішній день підприємства МСБ в Україні обслуговуються головним чином найбільшими і великими банками країни. У структурі кредитної системи України, в тому числі в регіональних масштабах, відсутні спеціалізовані установи, які обслуговують МСП. У вітчизняній банківській практиці відсутня пільгове оподаткування та кредитування банків, що обслуговують підприємства МСБ.

У розпал економічної кризи малі та середні підприємства змогли швидше переорієнтувати свою діяльність і пристосуватися до нових умов ведення бізнесу. Так, результати фінансової діяльності 2017 показали, що 39,9% МСП мали збитки, тоді як кількість великих збиткових підприємств досягла 48,2%, тобто розрив склав уже 8,3%.

Проблемою входження в бізнес для суб'єктів малого підприємництва зараз дійсно дуже часто є брак застави для отримання кредиту. Одним із шляхів її вирішення є прискорений розвиток непрямого фінансового лізингу.

Стримує кредитування також процедура оформлення застави – вона дорога і досить повільна. Цю проблему можна вирішити введенням єдиного реєстру обтяжень майна та реєстрації угод, де реєстраторами можуть виступати комерційні банки.

«УкрСиббанк» (повна назва Публічне Акціонерне товариство УкрСиббанк) – один з найбільших банків України. Зареєстрований 18 червня 1990 року. Майже 85% акцій належить французькій фінансовій групі BNP Paribas, решта 15% – Європейському банку реконструкції та розвитку. Станом на липень 2020 загальні активи УкрСиббанку становлять 27,374 млрд грн.,

таким чином банк посідає 13 місце серед найбільших банків України.

Збільшення кредитних вкладень банку на 12913,20 тис. грн., відбулося в наслідок підвищення залишків кредитів на початок 2020 року (на 13642,04 тис. грн.) порівняно з 2019 роком та збільшення суми наданих у 2020 році кредитів на 301780,00 тис. грн. Підвищення суми погашення кредитів МСП на 302508,84 тис. грн. призвело до зниження залишків на цю суму. Виходячи з цього, можна оцінити рух кредитів загалом позитивно. Кредитна політика призвела до збільшення на більш ніж 53,98% обороту з надання кредитів у 2020 році порівняно з 2019 роком, наслідком чого є підвищення залишків кредитних вкладень на кінець 2020 року.

Рівень надання кредитів МСП дещо випереджає рівень їх погашення, що можна вважати нормальним для фінансової ситуації 2020 року, яка характеризується інтенсифікацією кредитної діяльності банку.

Співвідношення оборотів з надання та погашення кредитів також характеризує кредитну діяльність позитивно. Зниження цього показника у 2020 році до 101,53% свідчить про те, що в кредитному портфелі банку зростає частка короткострокових кредитів. Це підтверджується показником оборотності кредитів, який зріс з 4,68 до 6,51 оборотів за рік.

На протязі 2018-2020 років спостерігається збільшення поточних кредитів (непрострочених) у 2018 році – 78,41%, у 2019 році – 80,25%, у 2020 році – 84,3%, тобто у структурі кредитних операцій зменшується частка прострочених та несплачених кредитів, що свідчить про покращення кредитної діяльності банку.

Відповідно до кредитного портфелю АТ «УкрСиббанк» за 2020 рік банком було надано кредитів на суму 561643,3 тис. дол. та сформовано резервів загального 1759,71 тис. дол. та спеціального 107211,9 тис. дол. До складу кредитного портфеля АТ «УкрСиббанк» входять стандартні кредити, кредити під контролем та субстандартні кредити, сумнівні кредити, безнадійні кредити вага яких становить відповідно 15,62%, 36,96%, 32,67%, 8,22% та 6,54% .

Основна проблема при оцінці кредитоспроможності потенційного клієнта з сфери МСБ - його непрозорість. Якщо великі підприємства активно впроваджують іноземний досвід корпоративного управління, привертають провідні аудиторські і рейтингові фірми для оцінки свого фінансового стану і отримання кредитних оцінок, то МСБ не мають достатнього фінансування для покриття даних витрат. МСБ рейтингів не отримують, тому оцінка ризиків при кредитуванні таких підприємств здійснюється за допомогою внутрішньобанківських методик. Витрати на надання кредиту малому підприємству в порівнянні з прибутком, який розраховує отримати банк, достатньо великі.

Для того щоб отримати кредит у АТ «УкрСиббанк», суб'єкту МСБ необхідно надати наступний пакет документів : для юридичних осіб – баланс (форма №1), звіт про фінансові результати (форма №2); для фізичних осіб – декларацію про доходи або звіт суб'єкта малого підприємництва – платника єдиного податку (для платників єдиного податку).

Методика оцінки кредитоспроможності підприємства малого та середнього бізнесу – позичальника АТ «УкрСиббанк» наведено в додатку А.

В роботі проведено аналіз кредитоспроможності ТОВ «Альфа». За результатами аналізу ТОВ «Альфа» відноситься до підприємств з мінімальним ризиком, з високою ефективністю діяльності та платоспроможністю. Тому АТ «УкрСиббанк» розглядає дане підприємство як потенційного позичальника з мінімальним ступенем ризику та може надати кредит в залежності від потреб клієнта.

Основними пріоритетами розвитку в Україні доступної, зручної, розгалуженої й соціально спрямованої системи мікрокредитування є:

– стимулювання банків та небанківських фінансових установ (зокрема, кредитних спілок, товариств взаємного кредитування тощо) до розширення мікрокредитування й удосконалення законодавчого забезпечення їхньої діяльності;

– створення сприятливих умов для отримання мікрокредитів, у тому

числі за рахунок спрощення порядку їх надання, зменшення відсоткових ставок, збільшення строків користування;

– удосконалення механізмів державної підтримки суб'єктів малого підприємництва в отриманні кредитів, розробка національної програми мікрокредитування;

– проведення всеукраїнського конкурсу серед банків та небанківських фінансових установ із відзначенням переможців за досягнення в розвитку системи мікрокредитування;

– налагодження системи інформаційно-освітнього забезпечення громадян у сфері кредитування;

– нормативне врегулювання відносин між банківськими фінансовими установами та клієнтами;

– створення умов для розвитку банківських і небанківських фінансових установ;

– удосконалення нормативно-правових процедур кредитування банківськими й небанківськими фінансовими установами;

– вивчення й запозичення кращого світового досвіду у сфері розвитку мікрокредитування.

У 2019 році АТ «УкрСиббанк» розроблено положення «Про організацію операційної роботи банку», яке базується на принципах розмежування функцій. Проект містить такі поняття, як «фронт-офіс» та «бек-офіс», які поки що не мають широкого застосування у вітчизняній банківській практиці. Під фронт-офісом розуміють підрозділ АТ «УкрСиббанк», який виконує роль його представника перед клієнтом та виступає ініціатором операції. Структурний підрозділ АТ «УкрСиббанк», що забезпечує продовження операції, розпочатої фронт-офісом, шляхом здійснення реєстрації, перевірки, звірки, обліку та контролю всіх операцій, названо бек-офісом.

Операційна робота в банку починається у фронт-офісі, підрозділи якого безпосередньо працюють із клієнтами на фінансовому ринку щодо залучення та розміщення ресурсів, а також надання послуг на комісійних засадах.

Мета діяльності фронт-офісу – отримання прибутку, мінімізація впливу ризиків фінансового ринку, протидія конкурентному середовищу, підтримання ліквідної позиції та розширення спектра банківських послуг і банківських продуктів. Суб'єктами його діяльності є клієнти (юридичні та фізичні особи), установи банків, небанківські установи, уряд. Фронт-офіс, з огляду на результати роботи всіх підрозділів, відноситься до центру прибутків. Він відповідає за розвиток банківських продуктів, ліквідність і виконання нормативів.

Отримані від фронт-офісу документи працівники бек-офісу перевіряють, реєструють, вводять всю необхідну інформацію в автоматизовану систему обробки даних і в подальшому контролюють виконання операції. Суб'єктами діяльності бек-офісу є підрозділи фронт-офісу, установи банків, податкові, судові та правоохоронні органи, уряд, контрагенти, статистичні органи тощо. Бек-офіс, з огляду на результати його роботи, відноситься до центру витрат. Він забезпечує дотримання прийнятих стандартів, виконання відповідних процедур обліку та контролю.

Особливу увагу приділено оптимізації системи внутрішнього контролю за операційним ризиком, який виникає внаслідок неспроможності контролювати обробку операцій, документацію, облікове та фізичне середовище.

Останнім часом серед зарубіжних та вітчизняних науковців великої популярності набуває концепція динамічного вимірювання величини банківських ризиків.

Основна ідея цього підходу полягає в тому, що величина коштів, які перебувають під ризиком, динамічно змінюється, а отже разом із нею змінюється і величина ризику. У науковій літературі пропонується низка методів, які використовують цю концепцію для моделювання різних аспектів банківського ризику.

У цьому дослідженні пропонується застосувати для моделювання змішаних стратегій ризик-менеджменту кредитного процесу модель

термінальної позиційної гри. При цьому кредитний процес описується орієнтованим графом, кожна вершина якого ω відображає стан кредитної суми на кожному етапі кредитного процесу.

Банківське кредитування загалом є найефективнішим легальним джерелом ресурсів для малого та середнього бізнесу. Як правило, кредитні кошти банків спрямовуються на задоволення регулярних потреб малих підприємств та на довгострокові інвестиції. Зростання зацікавленості фінансових установ у розвитку малого підприємництва зумовлюється перспективою розширення ринку збуту банківських послуг за рахунок нового сектору економіки та низкою переваг, які має кредитування малого бізнесу порівняно з великим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азаренкова Г. М. Моделі та методи аналізу фінансових потоків. – Х.: Гриф, 2016. – 118 с.

2. Артус М. М. Гроші та кредит. – К.: Видавництво Європейського ун-ту, 2015. – 162 с.

3. Белоусов Л. Ю. Деньги и кредит. – Х.: Прапор, 2015. – 296 с.

4. Варналій З. С. Мале підприємництво: основи теорії і практики. – К.: Знання, 2015. – 303 с.

5. Васенко В. К., Комісар С. Б., Малікова І. В., Полятикіна Л. І., Шалигіна І. В. Основи малого бізнесу і підприємницької діяльності. – Суми: ВАТ СОД видавництво «Козацький вал», 2014. – 185 с.

6. Васюренко О.В. Банківські операції. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2014. – 255.

7. Герасимович А. М. Аналіз банківської діяльності. – К.: КНЕУ, 2015. – 600 с.

8. Герасимчук В. І., Мірошниченко О. В., Онікієнко В. В. Малий та середній бізнес як сфера зайнятості: методологія, аналіз, проблеми розвитку. – К.: УІСД, 2014. – 116с.

9. Горленко Г.О., Гільберг Т.Г., Думанська Г. В., Кулик Р. І., Нікуліна Л.В. Власна справа (основи малого бізнесу). – Кам'янець-Подільський: Абетка-Нова, 2015. – 164 с.

10. Гриньова В. М., Проскура О. Ю. Гроші і кредит. – Х.: ВД "ІНЖЕК", 2015. – 207 с.

11. Денісов С. В., Іващенко В. В., Краснобрижа Г. А., Невлюдов І. Ш., Новоселов С. П. Основи банківської справи. – Х.: ХНУРЕ, 2014. – 131 с.

12. Долгоруков Ю., Кужман О. Про розвиток малого підприємництва // Економіка України. – 2016. – № 12. – С.11-19.

13. Євтух О. Кредит як соціально-економічне явище // Вісник Національного банку України. – 2017. – № 4. – С.44-49.

14. Зазвонова Л.А., Фомин Ф.Ф. Деньги и кредит: Ч.1. – К.: Издательство Европейского ун-та, 2016. – 175 с.

15. Збарський В. К. Основи підприємництва та бізнесу. – К.: ДАКККіМ, 2015. – 322 с.

16. Зянько В. В., Тептя О. В. Банківська справа. – Вінниця: ВНТУ, 2015. – 114 с.

17. Івасів Б.С. Гроші та кредит. – Т.: Карт-бланш, 2016. – 528 с.

18. Калашнікова Т.В. Банківські операції. – Х.: ХНАУ, 2016. – 80с.

19. Кириченко О.А., Гіленко І.В., Роголь С.Л., Сиротян С.В., Нємой О.М. Банківський менеджмент. – К.: Знання-Прес, 2014. – 438 с.

20. Коваленко В. В. Центральний банк і грошово-кредитна політика. – К.: Знання України, 2017. – 332с.

21. Ковальчук А. Т. Банки. Кредит. Фінанси. – К.: Парламентське видавництво, 2015. – 258 с.

22. Ковбасюк М.Р. Економічний аналіз діяльності комерційних банків і підприємств. – К.: Видавничий дім «Скарби», 2001. – 336с.

23. Колесова И. В., Такмакова Е. А. Деньги и кредит. – Севастополь: Издательство «СевГТУ», 2016. – 196 с.

24. Колодізєв О. М., Яременко О. Р. Гроші та кредит. – Х.: ВД «Інжек», 2017. – 156 с.

25. Комарницький І.М., Офік М.П. Проблеми розвитку малого та середнього підприємництва // Регіональна економіка. – 2016. – № 4. – С.50-59.

26. Кочетков В.М. Основи аналізу банківської діяльності. – К.: Видавництво Європейського університету, 2016. – 116 с.

27. Кочетков В.М., Сироцинський Д.Г., Андрушко Н.Ю. Гроші та кредит. – К.: Видавництво Європейського ун-ту, 2014. – 84 с.

28. Кузьмін В. В., Андрейченко О. В. Банківські операції. – К.: ННЦ «Ін-т аграрної економіки», 2017. – 418 с.

29. Литвиненко В. М. Малий бізнес у світовій економіці. – К.; Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2015. – 178 с.

30. Лушкин В. А., Бережная А. Ю., Ачкасов А. Е. Финансы. Деньги. Кредит. – Х.: Издательство «Житомир», 2016. – 330 с.

31. Малий і середній бізнес у пошуках місця в стратегії економічного зростання в Україні. – К.: Альтерпрес, 2014. – 118 с.

32. Мирун М.І., Савлук М.І, Лазепко І.М., Пуховкіна М.Ф., Білошапка В. С. Гроші та кредит. – К.: КНЕУ, 2014. – 124 с.

33. Мороз А.М., Савлук М.І., Пуховкіна М.Ф., Олексієнко М.Д., Остапишин Т. П. Банківські операції. – К.: КНЕУ, 2006. – 476 с.

34. Мороз А.М., Савлук М. І., Алексеєнко М.Д., Дзюблюк О.В. Центральний банк та грошово-кредитна політика. – К.: КНЕУ, 2006. – 556 с.

35. Організація, аналіз і привабливість інвестицій для малого і середнього бізнесу в Україні: Матеріали міжвузів. наук.-практ. конф., 3-4 лютого 2016 р. – Херсон: ХМД, 2016. – 330 с.

36. Парасій-Вергуненко І.М. Аналіз банківської діяльності. – К.: КНЕУ, 2015. – 347 с.

37. Пахомов В. І., Стрільчук Л. В. Гроші та кредит. – К.: МАУП, 2015. – 55 с.

38. Перспективи розвитку малого та середнього бізнесу в Україні: Матеріали міжвуз. наук.-практ. конф., 25-26 березня 2015 р. – Херсон: Олді-плюс, 2015. – 335 с.

39. Петрук О.М. Банківська справа. – К.: Кондор, 2015. – 462 с.

40. Полтавець Л.Т., Проша С.Ф. Гроші та кредит. – К.: КНУБА, 2015. – 70 с.

41. Похиленко І.С. Поняття та критерії класифікації суб'єктів малого підприємництва // Вісник господарського судочинства. – 2017. – № 2. – С.219-227.

42. Примостка Л. О. Аналіз банківської діяльності: сучасні концепції, методи та моделі. – К.: КНЕУ, 2014. – 316 с.

43. Проблеми кредитування малого та середнього бізнесу в Україні. – К., 2016. – 64 с.

44. Прокопець О.В. Підходи до покращення кредитного забезпечення підприємницької діяльності // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Т.15: Збірник наукових праць: Наукове видання.- Суми: УАБС НБУ, 2017.- 336 с.

45. Розмарина А. Л. Гроші та кредит у системі сучасних економічних відносин. – О.: ТЭС, 2015. – 109 с.

46. Скибенко С. Т., Халява С. П., Цвєткова Л. О. Банківські операції. – К.: Укоопосвіта, 2014. – 240 с.

47. Сорокина И. А. Деньги. Финансы. Кредит. – Краснодар: КГАУ, 2001. – 229 с.

48. Тавасиев А. М., Бычков В. П., Москвин В. А. Банковское дело. Базовые операции для клиентов. – М.: Финансы и статистика, 2016. – 303 с.

49. Цвєткова В. Перспективи розвитку малого бізнесу в Україні // Вісник податкової служби України. – 2016. – № 45. – С.24-30.

50. Шевченко Р. І. Банківські операції. – К.: КНЕУ, 2015. – 276 с.

51. Яременко О. Р. Деньги и кредит. – Х.: ХГЭУ, 2014. – 64 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Методика оцінки кредитоспроможності АТ «УкрСиббанк»

Розділ 1. Оцінка платоспроможності позичальника

Показники: найменування, алгоритм розрахунку, значення	Бали
1. 1. Коефіцієнт миттєвої ліквідності (КЛ1)	
Ф1ряд . 220+230+240 / Ф1ряд. 620 — **Ф1-м ряд . 220+230+240 / Ф1-м ряд. 620**	
а) менше 0,2	**0**
б) 0,2-0,25	**10**
в) більше 0,25	**20**
1.2. Коефіцієнт поточної ліквідності (КЛ2)	
Ф1ряд. 150+160+170+180+190+200+210+220+230+240 / Ф1ряд.620 — **Ф1-м ряд. 160+170+210+220+230+240 / Ф1-м ряд.620**	
а) менше 0,5	**0**
б) 0,5 - 1,0	**10**
в) більше 1,0	**20**
1.3. Коефіцієнт загальної ліквідності (покриття) (КП)	
Ф1 ряд. 260 / Ф1 ряд. 620 — **Ф1-м ряд. 260 / Ф1-м ряд. 620**	
а) менше 1,0	**-5**
б) 1,0-1,9	**15**
в) 2,0- 2,5	**20**
г) більше 2,5	**0**
Розділ 2. Оцінка фінансової стійкості позичальника	
2.1. Коефіцієнт фінансової незалежності (КН)	
Ф 1 ряд.430+480+620 / Ф 1 ряд. 380 — **Ф1-м ряд.430+480+620 / Ф1-м ряд. 380**	
а) менше 1,0	**20**
б) 1,0	**10**
в) більше 1,0	**0**
г) якщо значення ряд.380 Ф.1 менше «0»	**-10**
2.2. Коефіцієнт маневреності власних коштів (КМ)	
Ф1ряд.380-080 / Ф1ряд.380 — **Ф1-м ряд.380-080 / Ф1-м ряд.380**	
а) менше 0,5	**0**
б) 0,5	**10**
в) більше 0,5	**20**
г) якщо значення ряд.380 Ф.1 менше «0»	**-10**
Розділ 3. Аналіз обсягів реалізації позичальника	
3.1. Динаміка виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) Ф 2 ряд.035; Ф2-м ряд.030:	
а) збільшення у порівнянні з відповідним періодом минулого року (приріст більше 10%)	**20**
б) збільшення у порівнянні з відповідним періодом минулого року (приріст менше 10%) або відсутність змін	**10**
в) зменшення у порівнянні з відповідним періодом минулого року (зниження обсягу більше, ніж на 10%)	**-20**

Показники: найменування, алгоритм розрахунку, значення	Бали
г) зменшення у порівнянні з відповідним періодом минулого року (зниження обсягу менше, ніж на 10%)	**-10**
3.2. Обсяг реалізації продукції на експорт складає більше 50% від загального обсягу	**20**
Розділ 4. Аналіз оборотів за рахунками позичальника	
4.1. Співвідношення надходжень на всі поточні рахунки позичальника в Промінвестбанку та його загальної заборгованості Промінвестбанку за кредитами і відсотками	
Н см * n **С к**	
де **Н см –** середньомісячні надходження на рахунки позичальника в Промінвестбанку (за винятком кредитних коштів), розраховані як середнє значення за попередні 12 місяців;	
n - кількість місяців до дати погашення кредиту за угодою;	
Ск – сума загальної заборгованості за кредитами Промінвестбанку і відсотків, що підлягають сплаті до визначеної кредитною угодою дати погашення кредитів	
а) до 1,5	**0**
б) 1,5 – 2,5	**30**
в) 2,6 – 3,0	**50**
г) більше 3,0	**70**
4.2. Наявність рахунків в національній та іноземній валютах:	
а) всі рахунки відкриті в Промінвестбанку	**10**
б) рахунки відкриті в Промінвестбанку та в інших банках	**0**
в) всі рахунки відкриті в інших банках	**-10**
4.3. Наявність заборгованості за кредитами інших банків :	
а) строкової	**-5**
б) простроченої	**-10**
в) заборгованість відсутня	**0**
4.4. Наявність спеціального режиму розрахунків для погашення кредитів (відповідно до постанови Кабінету Міністрів України)	**50**
Розділ 5. Аналіз складу та динаміки дебіторської і кредиторської заборгованості	
5.1. Питома вага простроченої дебіторської заборгованості :	
Прострочена дебіторська заборгованість х 100 % *Ф.1 ряд.150+160+170+180+190+200+210* ***Прострочена дебіторська заборгованість х 100%*** ***Ф1-м ряд. 160+170+210***	
а) 20% та більше	**-10**
б) менше 20%	**-5**
в) прострочена дебіторська заборгованість відсутня	**20**
5.2. Питома вага простроченої кредиторської заборгованості :	
Прострочена кредиторська заборгованість х 100 % Ф.1 ряд.520+530+540+550+560+570+580+590+600 **Прострочена кредиторська заборгованість х 100%** **Ф1-м ряд. 530+550+570+580**	
а) 20% та більше	**-10**
б) менше 20%	**-5**
в) прострочена кредиторська заборгованість відсутня	**20**
5.3. Динаміка простроченої дебіторської та кредиторської заборгованості (у порівнянні з початком року) :	
5.3.1 а) зменшення простроченої дебіторської заборгованості (якщо її рівень на дату оцінки складає менше 20% всієї дебіторської заборгованості)	**20**

Показники: найменування, алгоритм розрахунку, значення	Бали
б) зменшення простроченої дебіторської заборгованості (якщо її рівень на дату оцінки складає не менше 20% всієї дебіторської заборгованості)	**5**
в) збільшення простроченої дебіторської заборгованості (якщо її рівень на дату оцінки складає менше 20% всієї дебіторської заборгованості)	**-5**
г) збільшення простроченої дебіторської заборгованості (якщо її рівень на дату оцінки складає не менше 20% всієї дебіторської заборгованості)	**-20**
5.3.2 а) зменшення простроченої кредиторської заборгованості (якщо її рівень на дату оцінки складає менше 20% всієї кредиторської заборгованості)	**20**
б) зменшення простроченої кредиторської заборгованості (якщо її рівень на дату оцінки складає не менше 20% всієї кредиторської заборгованості)	**5**
в) збільшення простроченої кредиторської заборгованості (якщо її рівень на дату оцінки складає менше 20% всієї кредиторської заборгованості)	**-5**
г) збільшення простроченої кредиторської заборгованості (якщо її рівень на дату оцінки складає не менше 20% всієї кредиторської заборгованості)	**-20**
5.3.3. Наявність податкової застави (на дату укладення договору застави)	**-20**
Розділ 6. Аналіз прибутків та збитків	
6.1. Діяльність поточного року :	
а) прибуткова (Ф.2 ряд.220; Ф.2-м ряд.190 зі знаком «+»)	50
б) збиткова (Ф.2 ряд. 225; Ф.2-м ряд. 190 зі знаком «-»)	-70
в) діяльність за відсутності прибутків та збитків	0
6.2. Діяльність минулих років:	
а) прибуткова за минулий рік	**50**
б) прибуткова за два минулих роки	**70**
в) збиткова діяльність за минулий рік	**-50**
г) збиткова діяльність за два минулих роки	**-100**
д) діяльність за відсутності прибутків та збитків	**0**
е) звіт за попередній звітний рік не наданий	**-100**
Розділ 7. Аналіз рентабельності	
7.1. Рентабельність виробництва:	
Ф.2 ряд. 220 x100 % / Ф.2 ряд. 040 ; Ф.2-м ряд. 190 x100 % / Ф.2-м ряд. 140	
а) менше 5%	**0**
б) 5% - 10%	**20**
в) більше 10%	**30**
7.2. Динаміка рентабельності (порівнюється показник звітного періоду з відповідним показником минулого року) :	
7.2.1. Динаміка рентабельності виробництва :	
а) динаміка позитивна	**15**
б) динаміка негативна	**-15**
в) зміни відсутні	**5**
7.2.2. Динаміка рентабельності активів (ROA) :	
Рентабельність активів розраховується за формулою : Ф.2 ряд. 220 за звітний період x100% / (Ф.1 ряд. 280п + Ф.1 ряд. 280к):2 ; Ф.2-м ряд. 190 за звітний період x100% / (Ф.1-м ряд. 280п + Ф.1-м ряд. 280к):2 , де Ф.1 ряд. 280п; Ф.1-м ряд. 280п - вартість активів на початок звітного періоду, Ф.1 ряд. 280к; Ф.1-м ряд. 280к - вартість активів на кінець звітного періоду	

Показники: найменування, алгоритм розрахунку, значення	Бали
а) динаміка позитивна	**10**
б) динаміка негативна	**-10**
в) зміни відсутні	**5**
7.2.3. Динаміка рентабельності продажу: Рентабельність продажу розраховується за формулою : Ф.2 ряд. 220 x 100% , Ф.2-м ряд. 190 x 100% Ф.2 ряд. 035 Ф.2-м ряд. 030	
а) динаміка позитивна	**10**
б) динаміка негативна	**-10**
в) зміни відсутні	**5**
Розділ 8. Кредитна історія клієнта (за останні 3 роки)	
8.1. Кредитна історія відсутня	**-5**
8.2. Користувався кредитами банку та:	
8.2.1. А) своєчасно погашав кредити	**30**
б) погашав кредит з порушенням терміну 1 - 30 днів (враховується за умови своєчасної сплати процентів)	**10**
в) погашав кредит з порушенням терміну 31 - 90 днів	**-20**
г) погашав кредит з порушенням терміну 91 - 180 днів	**-40**
д) погашав кредит з порушенням терміну понад 180 днів	**-50**
8.2.2. а) своєчасно погашав проценти	**15**
б) погашав проценти з порушенням терміну: 1 - 30 днів	**0**
31 - 60 днів	**-20**
понад 60 днів	**-50**
8.3. Найбільша сума раніше поверненого кредиту складає**:**	
а) менше 80% суми поточної заборгованості за кредитами (з врахуванням суми кредиту, який запитується)	**0**
б) 80% - 99%	**5**
в) 100% та більше	**10**
Розділ 9. Ефективність управління позичальника	
9.1.1. Наявність перспективного бізнес-плану (ТЕО) з усіма необхідними розділами, в тому числі маркетинговими дослідженнями з урахуванням внутрішнього та зовнішнього ринків	**10**
9.1.2. Відсутність перспективного бізнес-плану (ТЕО)	**-10**
9.2. Питома вага власних коштів підприємства у вартості кредитного проекту складає[6]:	
а) 30% і більше	**10**
б) менше 30%	**0**
Розділ 10. Вплив географічних та галузевих факторів	
10.1. Позичальник є :	
а) резидентом України	**0**
б) нерезидентом України	**-10**
10.2. Позичальник належить до галузі із рівнем ризику:	
а) низьким	**10**
б) середнім	**0**
в) високим	**-10**
10.3. Для підприємств, основу діяльності яких складає сезонне виробництво та/або реалізація продукції:	

Показники: найменування, алгоритм розрахунку, значення	Бали
а) **термін повернення кредиту припадає на період** із максимальним надходженням коштів на рахунки позичальника	**10**
б) **термін повернення кредиту не припадає на період** із максимальним надходженням на рахунки позичальника	**-10**
Розділ 11. Оцінка ділових якостей керівництва позичальника	
Керівник:	
1) має досвід керівної роботи на підприємстві (або підприємствах), яке успішно співпрацювало з Промінвестбанком:	
- понад 5 років	**10**
- 3-5 років	**5**
- менше 3 років	**0**
2) займає керівні посади на інших підприємствах (в інших фірмах)	**-5**
3) - дає чітку і аргументовану оцінку фінансової діяльності свого підприємствах (фірми), має програму подальшого розвитку бізнесу	**5**
- не може спрогнозувати результати майбутніх фінансово-господарських операцій підприємства (фірми), не може сформулювати програму подальшого розвитку бізнесу	**-5**
Розділ 12. Інша інформація	
12.1. Термін існування підприємства:	
а) більше 5 років	**15**
б) понад 3 роки, але не більше 5 років	**10**
в) 1-3 роки	**5**
г) менше 1 року	**0**
12.2. Наявність власного ліквідного майна (вільного від зобов'язань, а також за виключенням майна, яке пропонується в заставу за новим кредитом), **вартість якого складає:**	
а) менше 25% від заборгованості за кредитами Промінвестбанку (з врахуванням суми кредиту, що запитується)	**0**
б) 25% - 49%	**5**
в) 50% - 69%	**15**
г) 70% - 99%	**20**
д) 100% і більше	**30**
12.3. Аудиторські висновки :	
а) позитивні за останні 3 роки	**15**
б) позитивні за останні 2 роки	**10**
в) позитивні за останній рік	**5**
г) негативні або відсутні	**-10**
12.4. Наявність позитивної оцінки міжнародних рейтингових агентств	**40**

Методика оцінки фінансового стану

та визначення класу позичальника-юридичної особи

Клас	**Загальна сума балів**
Клас А Позичальники надійні (не ризикові)	**більше 370 балів**
Клас Б Позичальники з мінімальним ризиком	**301 - 370 балів**
Клас В Позичальники з середнім ризиком	**141 - 300 балів**
Клас Г Позичальники з високим ризиком	**51 - 140 балів**
Клас Д Позичальники з повним ризиком	**50 балів і менше**

За результатами оцінки фінансового стану позичальник зараховується до відповідного класу. При цьому слід враховувати вимоги Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків (затверджене постановою Правління Національного банку України від 06.07.2000 №279, із змінами і доповненнями), згідно з якими, зокрема:

- якщо відсутня достовірна фінансова звітність, що підтверджує оцінку фінансового стану позичальника-юридичної особи, а також належним чином оформлені документи, на підставі яких здійснювалася кредитна операція, то такий позичальник має класифікуватися не вище класу «Г»;

- якщо проти позичальника порушено справу про банкрутство, то такий позичальник не може бути віднесений вище класу «Г»;

- якщо позичальника визнано банкрутом в установленому чинним законодавством порядку, то такий позичальник повинен бути віднесений до класу «Д»;

- якщо під час попередньої класифікації позичальника було віднесено до класу «Г», та на дату здійснення наступної оцінки фінансового стану юридичної особи немає безсумнівних підтверджень поліпшити протягом одного місяця фінансовий стан позичальника або рівень забезпечення за кредитною операцією, то такого позичальника потрібно класифікувати на клас

нижче (клас «Д»);

- якщо установа банку здійснює довгострокове кредитування під інвестиційний проект, розрахунок ефективності якого (в тому числі доходу, що планується отримати від його реалізації) забезпечує погашення кредиту і відсотків/комісій за ним відповідно до умов кредитної угоди, а також за умови, що бізнес-план реалізації інвестиційного проекту виконується, то клас позичальника може бути підвищено на один рівень;

- якщо за результатами оцінки фінансового стану у позичальника виявлені поточні збитки, а діяльність останнього звітного року є прибутковою та інші показники на достатньому рівні, то позичальник відноситься до відповідного класу, визначеного за цією Методикою; якщо фінансовим результатом діяльності є збиток (наростаючим підсумком), то позичальник не може бути класифікований вище класу «Г».

АНОТАЦІЯ

Хріненко Н.С. «Банківське кредитування підприємств малого та середнього бізнесу». – Кваліфікаційна робота подана для присвоєння другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю «Фінанси, банківська справа та страхування». – К.: Національна академія управління, 2021.

Ефективна діяльність підприємств малого бізнесу, забезпечення стабільного зростання, підвищення рентабельності і конкурентоспроможності в умовах ринкової економіки значною мірою визначається обсягом кредитування в цей сектор, що є одним з важливих чинників, що підтримують та розвивають бізнес.

Об'єктом дослідження є процес банківського кредитування підприємств середнього та малого бізнесу.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні засади банківського кредитування підприємств малого та середнього бізнесу на прикладі банку «УкрСиббанк».

В першому розділі досліджено теоретичний зміст та економічну характеристику банківського кредитування клієнтів середнього та малого бізнесу. В другому розділі проаналізовано стан кредитування підприємств середнього та малого бізнесу. В третьому розділі визначено шляхи підвищення ефективності кредитування підприємств малого та середнього бізнесу в комерційних банках України.

В роботі наведені висновки, які сприятимуть покращенню кредитування підприємств середнього та малого бізнесу на прикладі банку «УкрСиббанк».

Ключові слова: малий та середній бізнес, кредитування, банк, ризики, аналіз.

ABSTRACT

Khrinenko Nazar. «Bank lending to small and medium businesses». – Qualification work submitted for assignmentof the second (master's) higher education level, majoring in Finance, Banking and Insurance. – K.: National Academy of Management, 2021.

The effective operation of small businesses, ensuring stable growth, increasing profitability and competitiveness in a market economy is largely determined by the volume of lending in this sector, which is one of the important factors supporting and developing the business.

The object of the study is the process of bank lending to medium and small businesses.

The subject of the study is the theoretical and practical principles of bank lending to small and medium enterprises on the example of the bank "UkrSibbank".

The first section examines the theoretical content and economic characteristics of bank lending to medium and small businesses. The second section analyzes the state of lending to medium and small businesses. The third section identifies ways to increase the efficiency of lending to small and medium-sized businesses in commercial banks of Ukraine.

The paper presents conclusions that will help improve lending to medium and small businesses on the example of UkrSibbank.

Key words: small and medium business, lending, bank, risks, analysis.